

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Kateřina Jakubová

Mezigenerační projekty

Intergenerational projects

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Eva Dragomířská, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Evě Dragomirecké, Ph.D. za odborné vedení, rady, náměty a za trpělivost, kterou se mnou měla. Dále bych ráda poděkovala Kláře Cingrošové, DiS. za konzultace a pomoc s výběrem vhodného projektu pro praktickou část práce. Moje poděkování patří samozřejmě také třídní učitelce základní školy, kde proběhl výzkum, za to, že dovolila provést dotazníkové šetření u sebe ve výuce a sama mi poskytla rozhovor. Děkuji také všem respondentům, bez kterých by moje práce nemohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. května 2018

Kateřina Jakubová

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce pojednává o mezigeneračních projektech. Teoretická část popisuje generaci seniorů, mladou generaci a jejich vztahy. Práce se také dotýká témat jako jsou ageismus a mezigenerační učení. Dále jsou v teoretické části popsány mezigenerační projekty obecně. V závěru teoretické části jsou představeny vybrané mezigenerační programy a jejich přínos pro zúčastněné skupiny i celou společnost. Empirická část je zaměřena na hodnocení jednoho mezigeneračního projektu. Tento projekt probíhal ve třetí třídě základní školy. Žáci společně trávili čas se svými prarodiči a na základě jejich vzpomínek následně vytvářeli portfolio. Pro výzkum je využita dotazníková metoda (provedena s žáky) a metoda rozhovoru s jejich třídní učitelkou a s realizátorkou projektu.

Klíčová slova

Mladí, senioři, spolupráce, projekty, generace

Abstract (in English):

The bachelor thesis deals with intergenerational projects. Firstly, seniors, the youth and their intergenerational relationships are described in the theoretical part. Secondly, ageism and intergenerational learning are covered in the thesis. Then theoretical part defines intergenerational projects in a general way. Lastly, it introduces chosen intergenerational programmes and explains the benefits that follow from them to involved generational groups and entire society. The empirical part is exclusively focused on evaluation of one special intergenerational project. In this project the third grade of the elementary school pupils participated. Pupils created portfolios based on their grandparents' memories, that they had collected due to time spent together. Questionnaire for the pupils and interviews with their teacher and the project implementer were used as a method for the evaluation.

Key words

Youth, seniors, cooperation, projects, generations

OBSAH

Úvod.....	7
1. Mezigenerační vztahy	8
1.1. Proměna rodiny	8
1.2. Historický vývoj postavení seniorů	9
1.3. Ageismus	11
1.4. Mezigenerační učení	12
2. Generace mladých lidí a seniorů	14
2.1. Mladá generace	14
2.2. Generace seniorů	15
3. Mezigenerační programy	17
3.1. Cíle a očekávání	17
3.2. Hodnocení a výzkum mezigeneračních programů	18
3.3. Kompetence prostředníka	19
3.4. Typy programů	20
3.4.1. Spolupráce škol a domovů seniorů	21
3.4.2. Mezi námi	21
3.4.3. Mezigenerace	22
3.4.4. Trojlístek sblížení tří generací	22
3.4.5. Mezigenerační centrum Julie	23
3.4.6. Ježíškova vnoučata	23
3.4.7. Mezigenerační spolubydlení.....	24
3.4.8. Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata	25
4. Pokladnice vzpomínek.....	26
4.1. Popis projektu.....	26
4.2. Fáze projektu	26
5. Praktická část.....	28
5.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky	28
5.2. Metoda	28
5.2.1. Sběr dat – dotazník.....	28
5.2.1.1. Tvorba dotazníku	28
5.2.2. Sběr dat – rozhovory	29
5.2.3. Výběr respondentů.....	29
5.2.4. Průběh	31
5.3. Výsledky – dotazník	32

5.3.1.	Kvantita mezigeneračního setkávání.....	32
5.3.2.	Náplň mezigeneračního setkávání	32
5.3.3.	Hodnocení projektu.....	33
5.4.	Výsledky – rozhovory.....	40
5.4.1.	Rozhovor s třídní učitelkou.....	40
5.4.2.	Rozhovor s realizátorkou projektu	41
5.5.	Diskuze a doporučení	42
Závěr		46
Seznam použité literatury:		48
Seznam použitých elektronických zdrojů:		50
Seznam příloh:		51
Příloha 1.		52
Příloha 2.		55
Příloha 3.		56

Úvod

Bakalářská práce se věnuje mezigeneračním projektům. Toto téma jsem si zvolila na základě mého dlouhodobého zájmu o mezigenerační vztahy a projekty. Během studia jsem se zaměřovala na práci se seniory, a to jak výběrem předmětů, tak volbou praxí. Jedna z mých praxí byla v zařízení pro seniory, ve kterém jsem lépe poznala potřeby seniorů a jejich pohled na mezigenerační vztahy. Moje další praxe byla v *Mezigeneračním centru Julie*, které moje mezigenerační smýšlení velmi ovlivnilo a přivedlo také na myšlenku psát bakalářskou práci o mezigeneračních projektech.

V přehledové části práce je popsán teoretický rámec k následné části praktické. Text popisuje mezigenerační vztahy a postavení generace seniorů v historickém kontextu. Bakalářská práce definuje též obě klíčové generace, tedy generaci seniorů a generaci mladých lidí. Jedna kapitola se věnuje věkové diskriminaci – ageismu, jehož prevencí jsou právě mezigenerační programy. Náplní mezigeneračních vztahů bývá poté mezigenerační učení, kterému se věnuje také jedna kapitola. V mezigeneračních programech hraje klíčovou roli prostředník mezi generacemi, tedy někdo, kdo program realizuje; práce popisuje i kompetence takového prostředníka. Významné místo v textu zauímají v přehledové části vybrané mezigenerační projekty a jejich popis. Programy uvedené v této práci mohou sloužit jako inspirace pro vznik programů dalších. V poslední kapitole přehledové části je popsán klíčový projekt, na který je zaměřena praktická část. Jedná se o program s názvem *Pokladnice vzpomínek*, který motivuje děti k rozhovorům se svými prarodiči a tvorbě portfolia zaznamenaných vzpomínek a zážitků.

Praktická část následně hodnotí projekt *Pokladnice vzpomínek*, který proběhl na přelomu roků 2017 a 2018 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi ve třetí třídě jedné ze základních škol. Pro výzkum byly zvoleny metoda rozhovoru a dotazníku. Rozhovory se zaměřovaly na hodnocení projektu jeho realizátorkou a třídní učitelkou ve třídě, ve které projekt proběhl. Dotazník sloužil pro hodnocení projektu jeho přímými účastníky, tedy žáky. Projekt byl podle výsledků výzkumu velmi úspěšný; žáci, učitelka i realizátorka jej hodnotili kladně.

1. Mezigenerační vztahy

Téma mezigeneračních vztahů je velmi aktuální. Především proto, že se mění demografická struktura společnosti. Lidé se tak díky medicínským pokrokům dožívají vyššího věku, jsou zdravější a daleko aktivnější (Trusínová, 2013). Mezigenerační vztahy jsou složité, neboť se společnost neustále vyvíjí, a i generace dětí a rodičů mají jiné možnosti, zkušenosti s jinou politikou a život žijí v jiném státním zřízení. Patrné je to obzvláště v českém prostředí, kdy dnešní mladí vyrůstají v demokracii, ale jejich rodiče vyrůstali během normalizace v 70. a 80. letech a jejich prarodiče buď ještě za 2. světové války nebo během začínající totality v 50. letech.

1.1. Proměna rodiny

Obzvláště složité bývají mezigenerační vztahy v rodině. Mění se hlavně vztah k jejím nejstarším členům. Stejně jako se vyvíjí společnost, mění se i senioři, jejich koníčky, problémy i jejich vztah s rodinou. Zatímco v minulosti bylo zvykem, že v jednom domě žili senioři, jejich děti a také vnoučata, dnes je to spíše výjimečné. Dalším fenoménem dnešní doby je pozdější rodičovství, což mimo jiné způsobuje, že generace pracujících se musí postarat jak o své malé děti, tak i o své stárnoucí rodiče. Stále více lidí se proto obrací se starostí o své seniory na instituce, což dříve bylo téměř nemyslitelné. Opačným důvodem může být zvyšování věku odchodu do důchodu nebo alespoň jeho dobrovolné oddalování. Prarodiče poté nemají čas hlídat vnoučata, protože stále chodí do práce. Všechny tyto faktory – oddělené bydlení, oddalování rodičovství a pozdější odchod do důchodu – způsobují, že babička nebo dědeček nejsou dostupní na hlídání vnoučat, takže se nevidají tak často a rodinné interakce nejsou natolik kvalitní, a i proto se tyto dvě generace vzájemně vzdalují. Vztahy mezi dětmi a rodiči ovlivňují i vztahy mezi rodiči a prarodiči (Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2014).

„Konvenční představa o úplné dvou nebo vícegenerační rodině, která dnes vede žurnalisty i některé vědce k bédování nad úpadkem rodiny, je ideálem, který odpovídá končící industriální době (Matoušek, 1997).“ V současné době se mnoho dětí rodí neprovdaným matkám, je velmi vysoká rozvodovost a vícegenerační domácnosti jsou většinou rodiny neúplné (žije v nich rodič, dítě a prarodič dítěte). Oslabování mezigeneračních vztahů k původním rodinám je podle Možného přirozenou součástí modernizačního procesu (Možný, 2003).

Přitom je prokázáno, jak moc jsou prarodiče jsou pro děti důležití. „To, co rodiče z nedostatku času, z psychických či jiných dispozic nemohou dát, mohou poskytnout prarodiče (Hauserová – Schönerová, 1996).“ Snad každý máme nějakou babičku nebo

dědečka, na kterého s láskou vzpomínáme, vybavuje se nám jejich vyprávění a zážitky, kterým jsme sice jako děti příliš nerozuměli, ale i tak jsme ho milovali. „Paměť, a to zejména právě tu generační, lze bezpochyby považovat za jeden z největších přínosů či darů starších lidí pro společnost. Jejím sdílením senioři vytvářejí na různých úrovních historickou i behaviorální kontinuitu a zrcadí i význam pokroku (Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2014).“ Při vyprávění historek ze života jednoho starého člověka děti získávají přehled o dějinách celé společnosti a mohou si je zasazovat do souvislostí. Je mnohem zajímavější poslouchat, co dělala moje prababička za války, proč musela odejít z rodného Jablonce atd. než to, kdy byla jaká bitva a kdo ji vyhrál - čili všechno to, co se později musíme učit ve škole. „Prarodiče jsou tedy docela přirozeně nositeli rodové tradice. Oni jsou pamětníky! A to nejen toho, co sami zažili, ale i toho, o čem od svých předků a o svých předcích slyšeli (Matějček, Dytrych, 1997).“

Prarodiče mají větší životní zkušenosti a berou některé věci s větším nadhledem. Jsou těmi, kteří mají odstup od výchovy a nejsou většinou těmi, kteří by děti trestali, naopak je spíše rozmazlují. Samozřejmě jsou i prarodiče, kteří nevhodným způsobem zasahují do výchovy svých vnoučat, např. jim nedávají žádné hranice a všechno jim promíjejí (Hauserová-Schönerová, 1996).

Jiný vztah vzniká mezi prarodiči (nejčastěji babičkami) a vnoučaty v případě, že rodiče nejsou k dispozici a děti jsou svěřeny právě do jejich péče. Poté se změní jejich vztah, protože prarodič má přímou zodpovědnost za výchovu. „Jako problematickou skutečnost rovněž vnímáme zpravidla vyšší věk pěstounů-prarodičů. Ti se pak přes veškeré dobré úmysly při výchově dítěte ne vždy ubrání postupnému zhoršení schopnosti vcítit se do generačně příliš vzdálených problémů dítěte. Obtížně navazují kontakt s jeho přemodernizovaným, kognitivně a energicky poměrně náročným světem (Gabriel, Novák, 2008).“ Prarodiče například nemohou pomoci dětem s úkoly, protože třeba dané učivo sami ve škole neprobírali nebo je to už dávno. Navíc občas nemají pochopení pro současné hity a trendy, které děti ovlivňují a materiálně požadují. Dalšími častými problémy těchto pěstounů jsou poté i finance.

1.2. Historický vývoj postavení seniorů

V historii se postavení seniorů značně měnilo, střídavě byli uctíváni i odmítáni. Vyššího věku se dožilo jen velmi málo lidí, a proto jim byla přisuzována moudrost, výjimečné schopnosti a postavení v komunitě. Byli zdrojem všeho vědění, předávali své zkušenosti a znalosti mladším generacím.

Ve středověku byli lidé v postproduktivním věku bráni jako ti, kdo „jen užívali“. Proto žili často ve velké chudobě na okraji společnosti anebo byli dokonce usmrcováni. Samozřejmě velký vliv měla ekonomická situace dané rodiny nebo daného společenství. Pokud byl člověk ekonomicky zajištěn, jeho stáří poté mělo šťastnější průběh. Odtud podle Haškovcové pramení nízký sociální status dnešních seniorů. Vztah generací se lišil také v obdobích válek a obdobích míru (Haškovcová, 2010).

V pozdějších dobách byla solidarita v rodinných vztazích ve společnosti standardem a rodina velmi často bydlela pohromadě. Senioři tedy byli poblíž, necítili se ostrčení a rodina je podporovala. Zároveň měli jistotu, že je nablízku někdo, kdo jim pomůže, zavolá pomoc lékaře nebo za kým mohou přijít, když mají potřebu si popovídat. Ale i pro mladé členy rodiny byla blízkost starší generace výhodou – mohli si kdykoli přijít pro radu, podporu a zároveň spláceli rodičům dluh za výchovu a výživu, kterou jim v dětství poskytli. Haškovcová ale připomíná, že ani výměnkáři neměli vyhráno, protože se ne vždy setkali s láskou od snach nebo zeťů (Haškovcová, 2010). V poslední době se mluví o idealizování si výměnků. V současnosti se už jen problematiku dohledává, jak se na nich skutečně žilo.

V 19. století, po průmyslové revoluci a velkých společenských změnách, byla společnost značně industrializovaná a lidé se stěhovali do měst. Práce v továrnách však nebyla přizpůsobená starší generaci, a proto jejich sociální status znovu zeslábl, neboť o ně nejevili zájem ani zaměstnavatelé ani pracovní velmi vytižená střední generace. V té době začalo pomalu vznikat sociální pojištění, ve kterém se myslelo i na odpočinek ve stáří (Haškovcová, 2010).

Po druhé světové válce se modernizace v České společnosti pozastavila. „Rodina byla silně oslabena ekonomicky vyvlastněním rodinných podniků a majetků. Na druhé straně všeobecná paralýza ekonomiky způsobila vzrůst významu rodinné solidarity (Možný, 2003).“ Ženy začaly naplno pracovat a se starostí o děti a domácnost často pomáhaly babičky, které se tím cítily velmi užitečné, a jejichž společenské postavení se díky tomu zlepšilo. Později se lidé v aktivním věku (a především ženy) staly „sendvičovou generací“, musely pečovat o své dospívající děti a zároveň o stárnoucí nebo nemocné rodiče. Dát je do domova důchodců bylo považováno za morální selhání, a proto se o ně většina rodin starala sama (Haškovcová, 2010).

V současné době se proměnily i koníčky seniorů, ubylo pletení, luštění křížovek a pasivního sledování televize. Senioři chodí na různé kurzy, učí se jazyky nebo studují univerzitu

třetího věku. Aktivně využívají moderní technologie, a dokonce i sociální sítě. Stereotypní pohled na stáří jako stav závislosti a nemoci, tedy zdaleka neodpovídá současné realitě.

1.3. Ageismus

Přes všechny výše zmíněné proměny statusu seniorů se v současné době setkáváme i s řadou mezigeneračních neporozumění a střetů. Každá generace má jinou životní i historickou zkušenost, staří si o mladých myslí, že *ještě* ničemu nerozumí, mladí o starých, že *už* ničemu nerozumí a navzájem si tak nenaslouchají. Vznikají různé předsudky, které většinou vychází ze zjednodušení, jež však neodpovídají realitě. Někdy takové předsudky mohou přerůst až v ageismus. To potvrdil i vznik facebookové skupiny s názvem *Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci*. Tato skupina vznikla v roce 2010 a sloužila ke sdílení zesměšňujících vtipů a nadávek na adresu seniorů. K této skupině se přihlásily statisíce uživatelů Facebooku (Trusínová, 2013). Skupinu již na zmíněné sociální síti nelze dohledat, dodnes se ale na internetu dají najít příspěvky a komentáře, které seniory otevřeně kritizují a uráží.

„Jednou ze změn, které stáří v moderní společnosti doprovází, je výrazná změna jeho sociálního statusu. V moderní společnosti došlo ke snížení sociálního statusu stáří, mnohdy až na tak nízkou úroveň, že se začíná hovořit o diskriminaci seniorů z důvodu věku – ageismu (Vidovičová, 2008).“

Vidovičová definuje ageismus jako „ideologii založenou na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovanou skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci (Vidovičová, 2008).“

Zdroje ageismu mohou být různé, některé z nich jsou podporovány ze strany médií a šíření paniky o stárnutí populace. Generace se rozcházejí v názorech na politiku a na životní hodnoty. „Dalším důvodem, který je možné zároveň považovat za zdroj i dopad ageismu, je věková segregace. Věková segregace má v zásadě dvě roviny – rovinu symbolickou, která znamená vnímání celkové odlišnosti věkových skupin, a rovinu reálnou neboli neexistenci vzájemných kontaktů (Trusínová, 2013).“ Mladí a staří se prakticky nesetkávají, a pokud ano, tak je to v rodině, kde je vztah mezi prarodičem a vnoučetem zpravidla hezký a otevřený. Bohužel tito samí mladí lidé se pak k cizím prarodičům chovají diskriminačně. Jejich přítomnost na ulicích, v hromadné dopravě nebo v obchodech mladým často vadí, protože se cítí být zdržováni. Senioři se s těmito názory často ztotožní a cítí se potom méněcenně (Haškovcová, 2010).

Jednou z častých oblastí ageismu je pracovní trh. Terčem diskriminace jsou pracovníci, kteří překročili věkovou hranici 50 let. V očích mladých spolupracovníků a vedení jsou tito pracovníci málo pružní, pomalí, neschopní se učit novým věcem, a proto často nejsou do zaměstnání vůbec přijímáni. Objevuje se také názor, že pracující senioři zabírají místo mladým, kteří podle svých názorů umí pracovat lépe, jdou s dobou, rychle se učí novým věcem a jsou flexibilní. Na druhou stranu, pokud senioři nepracují a užívají si odpočinku a penze, jsou osočováni kvůli nic nedělání. Vypadá to, že se utvořil začarovaný kruh, ze kterého není úniku.

Projevy diskriminace se objevují i ve zdravotnictví. Některé symptomy např. mohou být přisuzovány vyššímu věku a nikoli konkrétní nemoci, a senioři kvůli tomu nejsou adekvátně léčeni. Mohou se také objevovat diskriminační přístupy k léčbě. Mladším pacientům je nabízena mnohem kvalitnější léčba než těm starším.

Ageismu, tedy věkové diskriminaci, se v posledních letech začala věnovat zvýšená pozornost. Jedním z preventivních opatření jsou nově vznikající projekty, které se snaží bojovat proti generačním předsudkům, stereotypům a diskriminaci.

1.4. Mezigenerační učení

„V běžném životě dochází často k přenosu poznatků, dovedností, postojů, hodnot, zkušeností a jiných informací od starších subjektů k mladším, ale i naopak. Takže lze konstatovat, že příslušníci různých generací se navzájem učí (Průcha, 2014).“ Všichni známe doporučení a rady rodičů a prarodičů, která se týkají různých témat. Na druhé straně fungují dnes běžně i instrukce „z druhé strany“, vnoučata tak učí své prarodiče používat např. počítač nebo mobilní telefon.

„Během mezigeneračních interakcí dochází k výměně nejen znalostí a dovedností, ale i postojů a hodnot. Učení a tyto výměny probíhají jak záměrně, tak i nezáměrně, resp. ve formálním i neformálním modu (Horáková, Šujanová Vidovičová *in*: Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2014).“ Mezigenerační učení patří do celoživotního a také všeživotního vzdělávání. Znamená to, že takové učení probíhá celý život a věnuje se všem oblastem života, přičemž hlavní oblastí je tzv. sociální učení. Mezigenerační učení funguje na úrovni neformálního učení, například formou počítačových kurzů, ve kterých žáci základní školy učí seniory, nebo formou různých společných dílen apod. Informální učení jsou aktivity, které si rodina organizuje sama. Patří tam společné čtení, sledování televize, návštěva kulturních a společenských akcí apod. Toto učení probíhá jak nezáměrně, tak vědomě (Rabušicová, Klusáčková, Kamanová, 2009).

O mezigeneračním učením se mluví nejen v souvislosti s jednou rodinou, ale i v souvislosti s generacemi obecně. Mezi neformální mezigenerační učením patří především kurzy a mezigenerační programy. Kurzy jsou tematicky zaměřené a mezigenerační setkávání je jejich přidanou hodnotou. Mezigenerační programy jsou naopak cíleně zaměřené na mezigenerační učení. V takových programech se osoby různých generací navzájem setkávají, podporují a spojují (Rabušicová, Klusáčková, Kamanová, 2009).

2. Generace mladých lidí a seniorů

„Generace, souhrnné označení pro většinovou skupinu obyvatel přibližně stejného věku, která má vlivem doby, ve které vyrůstala, podobné ideály, názory, způsob uvažování, subkulturu i životní styl, je základním atributem společnosti, neb se vždycky dostane alespoň na nějaký čas ke kormidlu, a tak nejenom udává chod společnosti, ale podílí se i na výchově generace nové (Lacko, 2014).“

Tato kapitola je věnována generacím klíčovým pro tuto práci, tedy generaci mladých lidí a generaci seniorů. V předchozí kapitole je podrobně popsána možná křehkost jejich vztahu vzhledem k velkému věkovému rozdílu a odlišným životním zkušenostem. Někdy je tato situace označována jako válka generací.

2.1. Mladá generace

Mladá generace je v této bakalářské práci chápána jako lidé ve věku do 25 let – tedy ti, kteří jsou v předproduktivním věku nebo na samém začátku produktivní etapy života.

V České republice se mladá generace vyznačuje tím, že celý svůj život (nebo alespoň jeho většinu) prožila po roce 1989, nezažila tedy období válek ani totalitních režimů a svobodu vnímá jako samozřejmost. Má otevřené možnosti spojené například s cestováním, studiem nebo prací v zahraničí, vývojem techniky (především té výpočetní) a dostatkem zboží v obchodech. Mladí lidé jsou připraveni samostatně se rozhodovat a usilují o prosazení ve společnosti (Hučín, 2001). Velké množství možností vede k odkládání odstěhování se od rodičů a založení rodiny. Mnohem méně a mnohem později jsou také uzavírány sňatky.

Ze strany starších generací je cítit značná nedůvěra k mladým lidem, myslí si, že jsou sobečtí, líní, nezajímá je společenské dění apod. Často se mluví o zkažené mládeži. Velké množství kritiky se týká používání moderních technologií, chytrých telefonů, sociálních sítí (zvláště místo mezi nimi zaujímá youtube), hraní počítačových her a dokonce závislosti na sociálních sítích. Stejně jako u diskriminace seniorů i zde hrají velkou roli předsudky.

Otázku skutečné povahy současné mladé generace zkoumal dotazník *Generation What?*, kterého se v České republice účastnilo 62 437 respondentů ve věku od 18 do 34 let. Projekt se kromě ČR zúčastnilo dalších 10 států Evropy, s jejichž výsledky je možné porovnat výsledky české. Mladí Češi se například shodují na důležitosti solidarity v životě, v nedůvěře k současným politikům nebo na tom, že se cítí být Evropany. Většina z nich se zajímá o

společenské dění a je ochotna se do něj aktivně zapojit. Svoboda a demokracie jsou pro ně důležité hodnoty (Generation What?, 2016).

Součástí výzkumu nebyly děti do 18 let. Ty se narodily už v tomto tisíciletí a jsou od událostí 20. století ještě vzdálenější než mladí dospělí. Pro tuto skupinu se zavedl pojem Generace Z. Obecně jsou to ti, o kterých se říká, že celý den koukají do počítače, nechtějí si hrát venku, žijí ve světě, ve kterém je přemíra informací různé kvality, ze kterých si musí umět vybrat ty relevantní, a také ti, kteří mezi opravdovou a virtuální realitou nedělají rozdíl (Lacko, 2014). Samozřejmě i zde hrají velkou roli předsudky. Na hodnocení této generace je možná ještě brzy, neboť se zatím nestihla zásadněji projevit, i když někteří její členové už ve svých oborech vynikají.

2.2. Generace seniorů

Jediným objektivním faktorem při posuzování generace seniorů je věk, který se většinou pohybuje okolo 60-65 let. Milníkem je samozřejmě odchod do důchodu a konec produktivního života, který může být spojen s daleko většími úzkostmi než dosažení seniorského věku. Stáří je však velmi individuální a myslím si, že rozhodně platí, že je člověk tak starý, na kolik let se cítí on sám.

Stejně jako mladou generaci lze i seniory rozdělit do více věkových skupin. Od 60 do 74 let mluvíme o raném stáří, od 75 do 89 o stařeckém věku nebo vlastním stáří a od 90 let se jedná o dlouhověkost (Haškovcová, 2010).

V knize *Fenomén stáří* (Haškovcová, 2010) jsou definovány čtyři základní skupiny členění stáří: z hlediska kalendářního, biologického, sociálního a psychologického. Jednotlivé typy stáří mohou a nemusí přicházet společně.

- Kalendářní stáří se odvozuje od data narození. Číslo může být však značně zavádějící a vůbec nemusí vypovídat o skutečném stáří jedince.
- Biologické stáří, se kterým se pojí oslabování organismu a zhoršení zdraví. Lidé jsou náchylnější k nemocem, často se nejistěji pohybují, zhoršují se jim smysly, a to hlavně sluch a zrak, a i výkonnost některých orgánů se snižuje. Setkáváme se s citátem, že stáří není nemoc, ale není bez nemoci.
- Sociální stáří se pojí s pobíráním starobního důchodu a potřebou adaptovat se na postproduktivní věk a nové sociální role.

- Psychologické stáří souvisí s biologickým a sociálním stářím a potřebou adaptovat se na změny. Mění se také kognitivní vnímání a paměť. S vyšším věkem se pojí též ztráta vrstevníků, přátel i životních partnerů, což velmi negativně působí na psychiku člověka.

Současná generace seniorů je svým způsobem mezní. „Jedná se o poslední generaci gramotné (tištěné) kultury, první generaci, kterou od mládí provázelo stále se vyvíjející televizní vysílání, i první generaci, jež ve stáří používá počítač a internet, využívá jeho možností k nahrazení svých handicapů a proniká do kyberprostoru pro informace i zábavu. Narodila se v kapitalismu, dětství prožila v německé okupaci, žila v „socialismu“, střední věk prožila v sovětské okupaci, stáří a smrt ji zastihla v globálním kapitalismu Evropské unie (Sak, Kolesárová, 2012).“ Současní senioři mají daleko lepší materiální a technologické zázemí. Například ještě v předešlé generaci neměla většina lidí v bytě koupelnu a splachovací záchod, což je v dnešní době naprostou samozřejmostí. Mají též ledničku a automatickou pračku, zatímco ještě jejich maminky byly zvyklé prát ručně na valše. Stále více lidí staršího věku řídí auto, a to dokonce i po osmdesátce. Nemalé procento důchodců zároveň na částečný úvazek pracuje (Sak, Kolesárová, 2012).

3. Mezigenerační programy

Rodinné mezigenerační vztahy jsou sice prvními a také velmi intenzivními rodinnými vztahy, ale stejně jako ve společnosti se vztahy mezi generacemi mění a snižuje se jejich kvantita. Vznikají proto programy, které nedostatečné mezigenerační vztahy stimulují. Nesnaží se o podporu pouze rodinných vztahů, ale často i obecně mezigeneračních vztahů ve společnosti. Programy zapojují děti, od mateřské školy až po adolescenty, a seniory, kteří žijí v domovech seniorů nebo se účastní některých volnočasových aktivit. Aktivita je proto potřeba přizpůsobit na základě kognitivních schopností dětí a také potřeb seniorů, protože je jasné, že aktivní a zdraví senioři mají jiné potřeby než ti imobilní nebo trpící stařeckou demencí.

Projekty kladou důraz na mezigenerační interakce a kvalitu kontaktů. Není pro ně tolik důležitá genetická příbuznost, jako spíše lidské sblížení mezi zdánlivě vzdálenými osobnostmi. Důvodem k jejich vzniku byly změny ve společnosti a sociálně-kulturní oddalování mladší a starší generace. V zahraničí už v minulém století začaly vznikat projekty, které se v České republice objevují teprve v poslední době, proto mají zahraniční programy více zkušeností a my z nich můžeme čerpat inspiraci (Horáková, Šujanová, Vidovičová *in*: Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2016).

3.1. Cíle a očekávání

Projekty podporují mezigenerační učení a vzájemné obohacování mladší a starší generace. Mají preventivní funkci vůči napětí mezi skupinami a vůči věkové segregaci. Jejich cílem je také předávání zkušeností a kulturních hodnot. Mladí by díky programům měli vytvořit dobrý (nebo alespoň zlepšit dosavadní) vztah k seniorům. Senioři by měli pocítit větší angažovanost ve společnosti a posílit své sebevědomí a snad i lépe proniknout do rychle se vyvíjejícího životního stylu mladé generace. Projekty se také snaží efektivně redukovat stereotypy mezi starými a mladými lidmi a vytvářet prostor pro vzájemné sdílení, porozumění a solidaritu (Horáková, Šujanová, Vidovičová *in*: Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2016; Kamanová, Pevná, Rabušicová, 2016). „Výzkumy realizované mezi účastníky a personálem zajišťujícím mezigenerační programy hovoří zejména o pozitivním vlivu mezigeneračních programů na fyzický, kognitivní a emocionální stav zapojených seniorů. Vedle toho účastníci z mladší generace byli schopni reflektovat seniory jako individuality skrze vlastní zkušenost v rámci vzájemného setkávání, a nikoli skrze stereotypní představy o této skupině (Kamanová, Pevná, Rabušicová, 2016).“

Některé projekty mají pomáhat dětem (např. čtení pohádek ve školkách) a jiné mají pomáhat seniorům (např. některé dobrovolnické programy). Ale všechny si dávají za cíl zlepšení mezigeneračních vztahů ve společnosti.

3.2. Hodnocení a výzkum mezigeneračních programů

Hodnocení neboli evaluace programů má určité fáze. Podle Rabušicové, Kamanové a Pevné (Rabušicová, Kamanová, Pevná; 2014) je dobré s hodnocením programu počítat už ve fázi jeho plánování. Rizikem u hodnocení mezigeneračních programů je jejich specifická cílová skupina. „Vzhledem k tomu, že mezigenerační programy jsou primárně zaměřeny na podporu vztahů mezi staršími a mladšími, může se stát, že hodnocení založené na zjišťování mezi účastníky nemusí být vzhledem k jejich věku a rozdílným schopnostem např. u malých dětí či starších seniorů vždy snadnou záležitostí (Rabušicová, Kamanová, Pevná; 2014).“ Proto je velmi vhodné zvolit různé metody výzkumu. Využít k hodnocení jak interní pracovníky, se kterými se účastníci setkávali a ke kterým mají důvěru, tak externí hodnotitele, kteří mají od programu odstup a mohou si odpovědi dát lépe do širších souvislostí. Klíčové ovšem je, dopředu si stanovit, co a jakou formou se bude v hodnocení zjišťovat, pro koho jsou výsledky hodnocení určeny a jak budou publikovány. Velmi výhodné je též se dopředu připravit na možné překážky nebo limity hodnocení. Každé hodnocení by mělo obsahovat tři základní části: popis demografické situace, informace o mezigeneračním programu a informace o dosahovaných výsledcích. Evaluace slouží realizátorům projektu, sponzorům a dalším, kteří se na programu podílí, jako zpětná vazba, kterou využijí k vylepšení nebo změně programu při jeho příští realizaci. Adresátem hodnocení jsou tedy osoby v jeho bezprostředním okolí.

Sánchez pracuje s dvěma významově velmi blízkými anglickými pojmy pro hodnocení *evaluating* a *assessing*. Podle tohoto autora není hodnocením text, který pouze popisuje, co se v programu událo. Tvrdí, že hodnocení by mělo být obhajitelné a jeho závěry natolik srozumitelné, aby je mohl pochopit a správně interpretovat i člověk, který hodnocení neprováděl. Autoři následně rozlišují dva druhy hodnocení: proaktivní (*proactive*) a objasňující (*clarificative*). Přičemž proaktivní hodnocení se provádí ještě před vznikem programu a zaměřuje se na to, zda je program nezbytný, zda naplní potřeby jeho účastníků nebo společnosti. Objasňující hodnocení naproti tomu popisuje hlavní principy programu, vztahy mezi vklady a výstupy a jeho výsledky (Sánchez; 2009).

Naopak výzkum zabývající se mezigeneračními programy by měl primárně sloužit širší veřejnosti a jeho obecnější výsledky by měly být porovnávány s teoretickým pozadím daného

programu. Výzkumné otázky mají v šetření spíše volnou souvislost s daným programem. Výzkumy mezigeneračních programů se zaměřují především na postoje generací k sobě navzájem, znalosti mladší generace o starší generaci, efekty programů na starší dospělé a mezigenerační chování a interakce. Ke zjištění těchto aspektů je vhodnější využít longitudinální výzkum, jehož předmětem zájmu mohou být různé mezigenerační programy, jejich efekty a přínosy. Ty by se následně měly zjišťovat vždy ve vztahu k jednotlivcům, jejich rodinám, komunitě a také celé společnosti (Rabušicová, Kamanová, Pevná; 2014).

3.3. *Kompetence prostředníka*

V mezigeneračních programech hraje důležitou roli prostředník mezi generacemi, který se během setkání stará o jeho náplň a realizaci. Důležité je, aby prostředník (může být nazýván různě, např. facilitátorem, propojovatelem, realizátorem nebo organizátorem) správně volil témata setkání. Vhodnými tématy pro reminiscenci jsou ta, která vychází z přirozených zkušeností klientů, např. škola, koníčky, cestování, oblíbené jídlo, hračky, povolání. Citlivějšími tématy mohou být oslavy, Vánoce, rodinná setkání apod. Téma musí mít vždy nějaký hlubší obsah.

Důležité jsou aktivity, které prostředník připraví pro mezigenerační setkávání. Nutné je, aby činnosti, např. společné vyrábění nebo zpívání, nebyly příliš dětské. Měly by být zachovány základní hodnoty jako je lidská důstojnost, s důrazem na využití potenciálu seniorů, především jejich životní moudrosti, zkušeností a vzpomínek. Senioři by měli mít pocit, že dětem pomáhají. Při společném vyrábění by neměly obě generace dělat to stejné, senioři by měly dětem spíše radit nebo jim pomoci něco přidržet apod. Prostředník by měl ve výběru tématu i činností využít různých schopností klientů.

Klíčovou kompetencí prostředníků je správná práce s citlivými tématy a předvídání situací, do kterých se mohou účastníci i prostředníci během setkání dostat. Děti mohou seniorům připomenout nějaký bolestivý zážitek z jejich života. Pokud klient začne plakat, nesmí na něj prostředník upozorňovat, může ho jen nechat vyplakat a postupně se citlivě doptat na okolnosti. Každopádně je potřeba s tímto počítat a nenechat se zaskočit. Základní schopností prostředníka je naslouchání.

Prostředník by si měl sám pro sebe stanovit určitý cíl. Především by si měl uvědomit, že výsledkem není výrobek, který společně senioři a děti vyrobí, ale čas strávený společně. Měl by dbát na časovou i tematickou ohraničenost setkání. Neměl by také podcenit volbu prostředí:

mělo by být bezpečné, světlé a mělo by být vhodné pro lidi s různými kompenzačními pomůckami. Dobrou atmosféru může pomoci vytvořit malé občerstvení.

Prostředníci by se měli orientovat v časových údajích života seniorů. Mladším prostředníkům mohou splývat jednotlivé roky, éry i události, které mohou být pro život seniora určující. Společensko-historickou oporu pro všechny, kteří pracují se seniory, je možné najít např. v knize *Reminiscence* Hany Janečkové a Marie Vackové (Janečková, Vacková, 2010).

3.4. Typy programů

Programy mohou být rozděleny podle několika kritérií do různých skupin.

První dělení určují typy interakcí, tedy to, kdo je komu prospěšný. Prvním typem jsou programy, ve kterých senioři poskytují nějakou službu mladé generaci. To je např. čtení pohádek ve školce. Druhým typem jsou programy, kde jsou mladí prospěšní seniorům, např. jim při něčem asistují apod. Třetí typ představují programy, při nichž obě skupiny spolupracují ve dvojicích nebo menších skupinkách na jedné společné aktivitě.

Další kritérium dělení programů určuje cílová skupina. Některé programy se zaměřují na podporu rodinných vztahů, jsou určeny pro prarodiče a vnoučata, jiné jsou určeny pro seniory a mládež, kteří se vůbec neznají. Některé jsou pro několik vybraných jedinců, jiné pro větší skupinu lidí. Dělí se také podle věku mladé generace, pro kterou je program určen. Některé jsou pro předškoláky, jiné pro adolescenty. Dále se dělí též podle fyzických a mentálních možností seniorů, jiné aktivity se hodí pro zdravé a vitální seniory, jiné pro seniory trpící demencí nebo seniory imobilní.

Programy se dělí také podle frekvence interakcí. Existují programy ve formě jednorázových workshopů, jiné mohou být založeny na pravidelných schůzkách nebo též na každodenních interakcích.

Můžeme také rozlišit programy na základě aktivit, které jsou během nich provozovány. Smyslem akcí může být vzdělávání, zábava nebo asistence (Horáková, Šujanová, Vidovičová, in: Štěpánková, Höschl, Vidovičová, 2016).

Pro tuto bakalářskou práci bylo vybráno několik projektů a organizací, které jsou podle autorky zajímavé či typické svým mezigeneračním zaměřením anebo představují příklad programů s aktivitami, které jsou ve společnosti běžnější.

3.4.1. Spolupráce škol a domovů seniorů

Nejčastějšími projekty, které najdeme skoro v každém městě, jsou spolupráce domovů seniorů a mateřských, základních i středních škol. To, co se už dá považovat za mezigenerační spolupráci, jsou vánoční návštěvy žáků v domovech, ať už přijdou zazpívat koledy, zahrát pohádku nebo přinesou ručně vyrobené dárky. Obvykle jsou senioři dojatí, ale chybí jim přímý kontakt s dětmi. Obdobným způsobem s domovy seniorů spolupracují také základní umělecké školy. Soukromá Montessori škola *Duhovka* předala před Vánoci výtěžek z vánočního koncertu v hodnotě 26 000 Kč *Domovu pro seniory Elišky Purkyňové*. Děti se setkaly se seniory, povídali si společně o Vánocích a dětských přáních, která měli současní senioři, když byli v dětském věku (Duhovka, 2013).

Spolupráce škol s domovy seniorů může být i pravidelnější. Například škola v Českém Krumlově má dobrovolnický program, při kterém dobrovolníci z řad žáků 3., 5. a 9. tříd dochází do domova seniorů v Kaplici, kde společně se seniory chodí na procházky, věnují se ručním pracím nebo si společně čtou (ZŠ Plešivec Český Krumlov, 2008). *Domov pro seniory Malešice* spolupracuje dokonce se dvěma mateřskými školami a obecně prospěšnou společností *Mezi námi*, které se práce věnuje v následující podkapitole. V tomto projektu děti navštěvují seniory pravidelně. „Děti si na nás zvykly a navzájem se na sebe těšíme. Z rozpačitých prvních setkání se teď stala příjemná tradice, která má své místo v životech našich obyvatel i nás zaměstnanců (Domov pro seniory Malešice, 2018).“

Některé domovy seniorů spolupracují se středními odbornými školami, vyššími odbornými školami a vysokými školami s obory zdravotnickými nebo s obory sociální práce tak, že studentům poskytují odborné praxe.

3.4.2. Mezi námi

Mezi námi je obecně prospěšná společnost, jejímž cílem je stmelování dvou generací, především té nejmladší a té nejstarší. Organizace má svou značku *Mezigeneračně*, kterou mohou získat různá zařízení pro seniory i děti, které s organizací spolupracují. Značka tak dokládá, že zařízení je nakloněné mezigenerační spolupráci a že i zaměstnanci se podílí na aktivitách, které nejsou běžné a které i je obohacují a inspirují. Značka *Mezigeneračně* garantuje kvalitu a zavazuje zapojené organizace k dodržování určitého standardu. *Mezi námi* má dva hlavní programy, *Povídej* a *Přečti*.

Do programu *Povídej* jsou zapojené různé domovy seniorů, kluby pro seniory a mateřské a základní školy po celé České republice. Skupina se pravidelně schází a společně provozuje různé aktivity, např. účastníci společně vyrábí různé výrobky, zpívají nebo tancují.

Program *Přečti* může být inspirací i pro další programy. Senioři chodí jednou týdně zhruba na třicet minut do školek, družin apod., kde dětem předčítají pohádky. Vždy je důležité, aby byla vybrána školka, která je pro seniora dostupná svou vzdáleností i programovou koncepcí. V závislosti na tomto programu vznikl i *Klub čtecích babiček a dědečků*, jehož členové se čtyřikrát ročně scházejí a sdělují si své zážitky a tipy na zajímavé knihy. Organizace pro ně pořádá semináře, některé i ve spolupráci s knihovnami. „Program, který běží od září 2015, se setkal s velkým ohlasem jak ze strany mateřských škol, tak i seniorů (Mezi námi, 2017).“

3.4.3. Mezigenerace

Mezigenerace je brněnská obecně prospěšná společnost, která poskytuje seniorům možnost setkávání se s mládeží, čímž se snaží přispět k mezigeneračnímu sblížení. „Usilujeme o sblížení generací, proto připravujeme mezigenerační setkání, kde si hrajeme, soutěžíme, připravujeme kulturní programy, vzdělávací workshopy, bazary anebo si jen tak povídáme a vyměňujeme zkušenosti (Mezigenerace, 2014).“ Společnost se snaží o změnu obrazu starší generace tak, aby mladí pochopili, že lidi po padesátce nejsou na obtíž, mají zkušenosti a mohou být pro společnost přínosem (Mezigenerace, 2014).

3.4.4. Trojlístek sblížení tří generací

Program *Trojlistek* je projektem *Centra pro rodinu a sociální péči*, který funguje v Jihomoravském kraji od roku 2012. Služba *Trojlistek* se zaměřuje na zprostředkování „náhradní babičky“ rodinám s dětmi ve věku do 15 let. *Trojlistek* zprostředkovává kontakt mezi ženami po padesátce a rodinami s dětmi. Cílovou skupinou jsou tedy na jedné straně ženy, jejichž děti už odrostly, vnoučata jsou v nedohlednu nebo žijí daleko. Tyto ženy se přes to rády o někoho starají a mají navíc dostatek času. A na druhé straně pak stojí rodiny s dětmi, kterým chybí babička, dětem se nemá kdo věnovat, když jsou rodiče v zaměstnání, a rodina touží po někom, kdo má dostatek zkušeností, volného času a vstřícné trpělivosti. *Trojlistek* tyto dvě strany propojuje a rodina tak získá „náhradní babičku“ a ta pocit užitečnosti. Myšlenku na propojení tří generací převzalo *Centrum* z Rakouska. *Trojlistek* zachovává principy, které prošly v Rakousku dlouhým vývojem. „Jsou jimi dobrovolnost zapojených stran, uzavření smlouvy mezi klientem a poskytující organizací, dodržování etického kodexu a standardu služby *Trojlistek*, péče pouze o dítě, nikoliv domácí práce, setkávání rodiny a náhradní babičky

alespoň jednou týdně (Trojlístek, 2016).“ Doporučené ohodnocení 50 Kč/h je nižší, než kdyby si rodiče najali chůvu. Cílem je motivovat rodinu, aby si babičku zvala domů častěji. Babičky procházejí vstupním pohovorem, při kterém se zjišťuje zájem o práci s dětmi a o navázání osobního vztahu s rodinou. V současné době je zájem o babičky tak veliký, že byly registrace pro rodiny pozastaveny.

3.4.5. Mezigenerační centrum Julie

Julie je organizace sídlící v Praze na Zbraslavi, která spojuje centrum denní péče pro seniory a dospělé osoby s komunikační poruchou a mateřskou školu logopedickou. Děti chodí do školky většinou každý den, seniorům je docházení doporučeno alespoň třikrát týdně.

Jedna budova přímo vybízí k mezigenerační spolupráci, která je tu opravdu velmi rozvinutá. „Propojením centra denní péče a školky navazujeme na tradiční model rodiny s mezigeneračním soužitím, který navozuje vlnnou atmosféru sounáležitosti a kontinuity, přirozený respekt k lidskému životu i všem jeho etapám (Mezigenerační centrum Julie, 2016).“ Každý den dopoledne před svačinou přichází děti za seniory, aby si společně např. zazpívali nebo zatančili. Děti sedí na koberci, senioři kolem nich v křeslech a na židlích. Děti se protahují a tancují, senioři tleskají do rytmu, zpívají nebo se mohou zapojit a hrát si s dětmi.

Děti a senioři tak tráví pravidelně čas společně, ale také odděleně. Během dne senioři odchází na individuální logopedii a zase se vrací do kolektivu. Děti mají logopedii též individuálně ale i skupinově. V létě využívají velkou zahradu, ve které si senioři sednou ke kávě ve stínu stromů a děti kolem nich pobíhají a hrají si. Někdy všichni společně zahradničí. Přítomnost více generací v *Julii* je přirozená. Pro nikoho není situace zvláštní nebo podivná. Atmosféra v organizaci je velmi rodinná, děti se těší na své „babičky a dědečky“ ve školce a senioři zase na děti.

3.4.6. Ježíškova vnoučata

Projektem, který má mezigenerační propojení skryté v názvu, jsou *Ježíškova vnoučata*. *Ježíškova vnoučata* jsou projektem *Českého rozhlasu*. „Propojuje osamocené lidi v domovech a dalších státních i nestátních zařízeních pro seniory s dárci, kteří se rozhodnou jim na vlastní náklady splnit přání nebo poskytnout věcný dar (Ježíškova vnoučata, 2018).“ Tento projekt byl medializován především před Vánoci v roce 2017, nápad ale vznikl již na podzim 2016.

Autorkou projektu je novinářka Olga Štrejbarová z jihlavského *Českého rozhlasu*. Inspirovalo ji obdarovávání dětí v dětských domovech, jako je např. projekt *Milý Ježíšku*.

Zjistila totiž, že pro opuštěné seniory, kterých je v domovech seniorů téměř jedna třetina, nic takového není. A uvědomila si, že tito osamělí lidé už třeba několik let nedostali žádný dárek k Vánocům. Oslovila tedy domovy seniorů na Vysočině a dostala 600 různých přání od seniorů. Přání byla velmi různorodá od věcí denní potřeby až po zážitky. Na jaře 2017 převzal nad projektem záštitu *Český rozhlas*, který celkovou medializací projektu velmi prospěl. Povedlo se splnit ne stovky, ale tisíce různých přání a poskytnout seniorům nevšední, ze stereotypu života vytrhující zážitky. *Ježíškova vnučata* mají i stránku na facebooku, ve které se zájemci mohou vzájemně inspirovat.

Sociální pracovníci z domovů sepiší přání svých klientů, zaregistrují je na web *Ježíškových vnučat*, kde si je mohou dárci vyhlédnout a rezervovat. Dárce na webu může najít dvě kategorie přání – dárky a zážitky, a tak se může rozhodnout, čím chce udělat radost. Někdo koupí novou noční košili nebo televizi a někdo vezme opuštěného seniora do divadla, do zoo nebo na projížďku na motorce. U každého přání je poznámka, zda je ještě volné, rezervované nebo zda již bylo splněno. Pokud se dárce rozhodne pro splnění určitého přání, vyplní formulář na webu a následně se automaticky odešle e-mail sociálnímu pracovníkovi v domově, který pak domluví podrobnosti realizace. Projektu se velmi daří. V roce 2017 bylo splněno asi 97 % přání.

Někteří senioři se splnění přání nedožili. Možná i to je impuls k tomu, že projekt pokračuje, přestože Vánoce už skončily. Podle filozofie *Ježíškových vnučat* by se přání osamělých seniorů měla plnit po celý rok, protože nikdy nevíme, co se může stát (*Ježíškova vnučata*, 2018).

3.4.7. Mezigenerační spolubydlení

Termín spolubydlení je známý především mezi studenty, kteří nechtějí žít rušný život na koleji, a tak se domluví na společném podnájmu bytu. Dnes začíná být populární spolubydlení i mezi seniory, např. mezi dvěma vdovci, kteří nemají dostatek prostředků na to, aby bydlel každý sám, ale nechtějí jít do domova s pečovatelskou službou, chtějí zůstat soběstační, proto se sestěhují, aby ušetřili.

Zahraničním trendem je i mezigenerační spolubydlení. Osamělí senioři, kteří mají ve svém domě nebo bytě volný pokoj, ho mohou nabídnout studentům na vysoké škole, kteří nechtějí bydlet na koleji. Funguje mezi nimi vlastně výměnný obchod. Studenti u nich bydlí zadarmo nebo za nějaký menší příspěvek a na oplátku seniorům pomáhají s domácností, nákupy nebo s čím je potřeba. Tento model funguje ve Spojených státech nebo v Nizozemsku. Bohužel se nepovedlo takovýto případ dohledat v České republice.

Ve městech, která mají univerzitu, se v USA studenti velmi aktivně zapojují i do práce, dobrovolnictví nebo výzkumů v domovech seniorů. Samozřejmě jsou to především studenti zdravotnických škol, budoucí pečovatelé a gerontologové. Touto cestou však vznikají mezigenerační formální i neformální vztahy. Senioři předávají studentům zkušenosti a moudrost, kterých si mladí váží (Allen, 2017).

3.4.8. Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata

Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata je vzdělávací projekt, který má za cíl představit dětem různé vědní obory a zároveň podpořit mezigenerační učení. Jeho autorkou je Ing. Dana Steinová, která iniciovala i vznik první pražské univerzity třetího věku v roce 1986. Projekt pracuje s faktem, že děti na prvním stupni poprvé přemýšlejí o svém budoucím povolání, a univerzity tak mohou oslovit své budoucí studenty. Projekt patří *Centru pro celoživotní vzdělávání*, takže prarodiče jsou vždy studenty tohoto centra.

Na přednášky chodí děti vždy se svým prarodičem, jsou připraveny soutěže a kvízy. O univerzitu je velký zájem. Kapacita je pouze třicet dvojic a roční školné je ve výši 600 Kč za dvojici.

Velký důraz je kladen na výběr přednášejících. Ti by měli být především schopni přizpůsobit jazyk přednášky dětem a současně zachovat i její odborný obsah. Pro přednášející je to též významná zkušenost. Na konci kurzu dostanou děti osvědčení o jeho absolvování. Vzniká tak i slavnostní akt předání osvědčení, některé fakulty dají dětem i dárek na památku a připijí se dětským šampaňským. Na konci každého ročníku je letní tábor, kterého se pravidelně účastní 40-50 osob, někteří prarodiče si s sebou vezmou i další vnouče, které na univerzitu nechodilo. „Pro absolventy oboru Astronomie se konal tábor na Hvězdárně v Úpici v kraji bratří Čapků. Dopolední programy na hvězdárně, odpolední vycházky do okolí a večerní astronomická pozorování s doc. RNDr. Martinem Šolcem patřila k denní náplni (Těthalová, 2013).“

4. Pokladnice vzpomínek

4.1. Popis projektu

Pokladnice vzpomínek je projekt, kterému jsem se věnuje praktická část této práce. Jedná se o autorský projekt *Reminiscenčního centra, z. s.* a je zaměřen na žáky 3. a 4. tříd základních škol. *Pokladnice vzpomínek* pracuje s různými reminiscenčními technikami, které nabízí velké množství způsobů kreativního pojetí. Toho lze využít i při vyplňování vzpomínkových listů, které jsou připravené k vybarvování, dokreslování, nalepování fotografií a k dalšímu kreativnímu dotvoření. Projekt dává dětem šanci, aby hravým způsobem oživily vzpomínky svých prarodičů nebo jiných seniorů v jejich okolí. Velkou výhodou projektu je to, že necílí pouze na příbuzenské vztahy, ale spíše na vzájemnou blízkost. Do projektu se může zapojit kdokoli, kdo je z generace prarodičů a má s dítětem blízký vztah.

Přestože vzpomínky jsou v některých rodinách tabu a společné vzpomínání bývá velmi výjimečné, existují témata, která děti zajímají. Děti si často nedokáží představit svoje prarodiče jako malé děti, které chodily do školy, jezdily na prázdniny, hrály si na hřišti apod. Pomocí vzpomínání se starší lidé dětem přibližují a předávají jim zkušenosti a zážitky. Cílem není zpracovat všechny navržené vzpomínkové listy, ale především strávit společné chvíle při vyprávění a objevování nových informací o životě prarodičů.

Výsledkem spolupráce dětí a starších lidí jsou „pokladnice vzpomínek“, tedy portfolia vzpomínkových pracovních listů, které si děti se svými prarodiči nebo jinými staršími lidmi vytvořily a které jednoduchou formou zaznamenávají vzpomínky na jednotlivá témata. Témata jsou: můj domov; škola; jídlo; hry, hračky, sporty; prázdniny, dovolená.

Na jednotlivých vzpomínkových listech jsou vždy návodné otázky, které mohou vnoučata prarodičům pokládat nebo o čem mohou prarodiče vnoučatům sami vyprávět. Dále se na listech nacházejí náměty na aktivity spojené s daným tématem, např. výlety do míst, kde prarodiče bydleli; vyhledání vysvědčení, žákovských knížek a jiných školních vzpomínek; společné zpívání písniček, které se naučili ve škole; uvaření si jídla, které jedli prarodiče jako malí, hraní hry, kterou si pamatují z dětství, vyhledávání fotografií apod.

4.2. Fáze projektu

Před uvedením do realizace byli nejprve osloveni učitelé. Ve městě se do projektu přihlásila jedna třídní učitelka třetí třídy. Poté byly informace podány i rodičům žáků. Rodiče byli od učitelky informováni ústně na třídní schůzce a následně i dopisem, ve kterém byl stručně popsán

průběh projektu a jeho cíle. Rodičům bylo vysvětleno, že je zcela na nich, jak často se budou děti a prarodiče vídat, ale bylo doporučeno jedno setkání týdně. Rodičům bylo zdůrazněno, že cílem projektu není vyplnit všechny vzpomínkové listy, ale čas, který spolu senioři a děti stráví.

Projekt začal v listopadu 2017 a skončil v únoru 2018. V listopadu proběhlo úvodní setkání, při kterém realizátorky představily třídě sebe, projekt a pomocí písničky *Hodné štěně* i psa Remíka, který děti provázel jednotlivými vzpomínkovými listy. Děti pracovaly ve skupinách, povídaly si spolu s realizátorkami o seniorech, které děti znají, co o nich vědí. Žáci měli kresbou zaznamenat nějakou situaci se svým prarodičem. Proběhla také soutěž, ve které děti měly poznat předměty, které se dnes už nepoužívají. Každé dítě dostalo vzpomínkové listy a realizátorky jim vysvětlily, jak bude projekt probíhat.

Potom následovalo osm týdnů, ve kterých byly i vánoční prázdniny, kdy se realizátorky se třídou neviděly a během kterých měly děti čas na to, aby se projektu věnovaly. Během tohoto času dětem učitelka projekt občas připomněla, a pokud někdo dokončil některý vzpomínkový list, mohl ho přinést do školy a podělit se o vzpomínky s ostatními. Děti také nosily do školy staré předměty nebo fotografie.

Další schůzka realizátorek a dětí proběhla až na závěr projektu, kde se děti mohly s organizátorkami i mezi sebou navzájem podělit o své zážitky a o to, jak se jim pokladnice povedly. Děti byly rozděleny po šesti do čtyř skupin. V kroužku si nejprve rychle popsaly, s kým vzpomínkové listy vyplňovaly, a vyprávěly, jak často se jim věnovaly apod. Následně vyprávěly, jak se jim program líbil a co nového se dozvěděly. Nakonec společně vybraly jednu nebo více zajímavostí a společně ji zdramatizovaly. V závěru setkání se všichni podívali na čtyři krátká představení. V posledních minutách proběhla ještě krátká závěrečná reflexe, kdy každé dítě jednou větou pojmenovalo, co se mu líbilo.

5. Praktická část

V přehledové části byly popsány různé podoby mezigeneračních vztahů, problémy, které mají generace seniorů a mladých lidí, a velká část byla věnována vybraným projektům, které mě zaujaly nebo jsem považovala za důležité na ně upozornit. Výzkumná část se bude věnovat jedinému projektu, *Pokladnici vzpomínek*, o které vypráví předchozí kapitola. *Pokladnice vzpomínek* je projekt, na kterém jsem měla možnost se částečně podílet a který využívá metody reminiscence a mezigeneračního setkávání.

Projekt probíhal v rodinách žáků třetí třídy jedné základní školy v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi. Dozvěděla jsem se o něm od jedné z realizátorek projektu.

5.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bakalářské práce je zhodnotit projekt *Pokladnice vzpomínek* z pohledu dětí, učitelky a realizátorky projektu.

1. Přispěl program k posílení vztahu mezi vnoučaty a prarodiči?
2. Jak byly děti s programem spokojené?
3. Jaká byla odezva rodičů během projektu a po něm?
4. Jaká byla motivace třídní učitelky třídu do projektu zapojit?
5. Nakolik program dosáhl zamýšlených cílů realizátorů?
6. Jaká doporučení vyplývají z hodnocení programu?

5.2. Metoda

5.2.1. Sběr dat – dotazník

Pro děti jsem jako výzkumnou metodu zvolila dotazník s uzavřenými i otevřenými otázkami. Otázky jsem přizpůsobila dětem ve třetí třídě základní školy, jejich kognitivním i psychologickým schopnostem. Mým cílem bylo, aby byly otázky dobře srozumitelné a odpovědi nenáročné. Dotazník je v bakalářské práci označen jako Příloha 1.

5.2.1.1. Tvorba dotazníku

Dotazník jsem tvořila sama, konzultovala jsem ho s vedoucí práce, s realizátorkou projektu, a nakonec jsem ho poslala i třídní učitelce, aby mi řekla, zda podle ní budou děti otázkám rozumět. Podobně strukturovaný dotazník, s otevřenými i uzavřenými otázkami, jsem

otestovala na přibližně stejně starých dětech, se kterými se pravidelně setkávám v rámci skautského oddílu.

Dotazník byl anonymní a obsahoval šestnáct otázek. U některých z nich byly možnosti, u dvou otázek (Kolik je ti let?; Kolik lidí ti pomáhalo vyplnit vzpomínkové listy do *Pokladnice vzpomínek*?) stačilo odpovědět jedním slovem nebo číslem. U jiných otázek (Bavilo tě vyplňovat vzpomínkové listy?; Těšíš se, až ti babička nebo dědeček budou zase vyprávět?) bylo využito hodnocení pomocí třístupňové stupnice emotikonů. Vybraný emotikon děti buď zakroužkovaly nebo vybarvily. Některé otázky využívaly toho, co děti ze školy dobře znají, tedy známkové hodnocení. Byl u nich vždy pokyn „oznámkuj jako ve škole, od 1 do 5“. Zbylé otázky byly otevřené. Pod otázkou byly vždy nechány tři řádky, aby se děti ve struktuře dotazníku lépe orientovaly. Děti někdy odpověděly jedním slovem, někdy jednou větou a občas byla jejich odpověď i delší.

Na začátek dotazníku byly umístěny dvě faktografické otázky, které podávají informace o respondentovi, jeho pohlaví a věku. Dále je v dotazníku několik otázek na zmapování vztahů mezi vnoučaty a prarodiči, na četnost a náplň jejich setkání. Další skupina otázek se týkala projektu a jeho průběhu, s kým děti na vzpomínkových listech pracovaly, jak se jim líbil projekt celkově, jak byly spokojené s jednotlivými listy a co nového jim projekt přinesl, co se dozvěděly. Poslední skupina otázek se týká dopadu projektu na budoucnost dětí: zda budou v něčem podobném pokračovat i po skončení projektu nebo co dále by se chtěly o svých prarodičích dozvědět. Dotazník proto může sloužit i jako zdroj informací, jaké další oblasti života děti zajímají.

5.2.2. Sběr dat – rozhovory

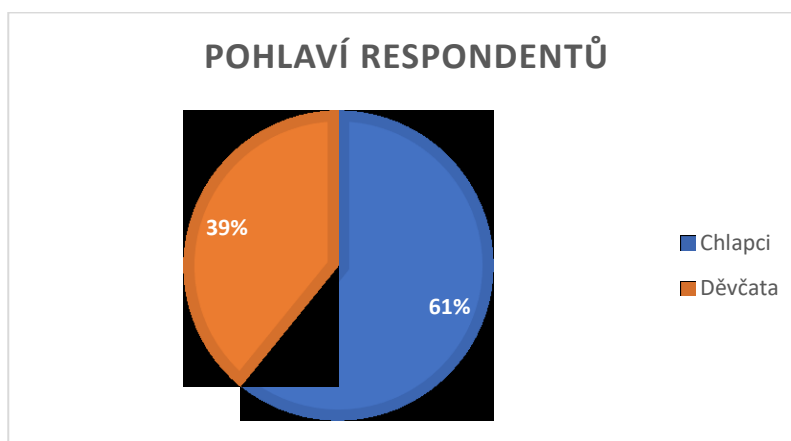
Kromě dotazníku jsem provedla polostrukturovaný rozhovor s třídní učitelkou, tématem rozhovoru byl projekt, její motivace k němu, propojení školních povinností a projektu a reakce rodičů, které musela před projektem oslovit. Osnovu otázek je možné najít v přílohách bakalářské práce jako Přílohu 2.

Polostrukturovaný rozhovor jsem provedla také s jednou z realizátorek projektu. Otázky se týkaly především obsahu projektu, jeho přípravy, náročnosti a také toho, zda a co by se příště mělo změnit k lepšímu. Zjišťovala jsem také, jestli a do jaké míry se naplnila její očekávání a jak projekt celkově hodnotí. Osnova otázek je přiložena k bakalářské práci jako Příloha 3.

5.2.3. Výběr respondentů

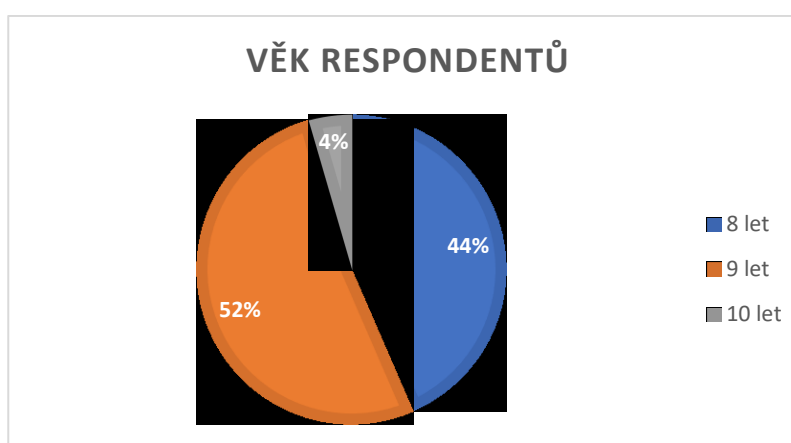
Výběr respondentů proběhl na základě účasti v projektu. Výzkumu se účastnilo 23 žáků 3. třídy (celkem je žáků ve třídě 26, ale 3 nebyli v době dotazování ve škole přítomni), jejich učitelka, která se do projektu sama přihlásila, a realizátorka projektu, se kterou jsem navázala spolupráci na základě doporučení místostarosty pro školství a kulturu v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi.

První dvě otázky dotazníku byly věnovány informacím o respondentech. První se týkala pohlaví, ve třídě bylo více chlapců než dívek a to konkrétně 14 chlapců a 9 dívek. Poměrné rozložení pohlaví respondentů ukazuje graf 1.

Graf 1

Druhá otázka se týkala věku. Jednalo se spíše o kontrolní otázku, vzhledem k tomu, že všechny děti chodí společně do třetí třídy. Dětem je většinou 8 nebo 9 let, pouze jednomu dotázanému je let 10. Procentuální rozložení vidíme v grafu 2.

Graf 2

Třídní učitelka je žena ve věku kolem 30 let. Na základě výzdoby třídy lze usoudit, že se snaží vymýšlet různé inovativní metody, jak žáky motivovat a informovat. Ve třídě např.

probíhá celoroční tematická hra inspirována knihami o Harrym Potterovi. Spolupráci jsem se s ní navázala díky realizátorům projektu.

Realizátorka projektu, se kterou jsem vedla rozhovor, je v Brandýse nad Labem známá tím, že se věnuje seniorům, mezigeneračnímu setkávání a tímto směrem zaměřeným projektům. Díky ní získalo město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav v roce 2017 druhé místo v soutěži *Obec přátelská seniorům* v kategorii měst o velikosti 10-50 tisíc obyvatel. Realizátorka se ve své každodenní práci specializuje především na reminiscenční metody.

5.2.4. Průběh

Zadání dotazníku proběhlo na konci března, tedy zhruba měsíc po ukončení projektu. Takový termín byl zvolen tak, aby si děti z projektu ještě dost pamatovaly, ale současně měly alespoň nějaký časový odstup. Dotazník byl respondentům rozdán v tištěné podobě přímo ve škole. Děti vyplňovaly dotazníky všechny najednou. Na dotazník měli žáci první vyučovací hodinu, tedy 45 minut, ale většina odevzdala dříve. Na začátku jsem se respondentům představila a seznámila je s účelem dotazníku a tím, že bude použit k mé bakalářské práci. Před tím, než začali žáci dotazníky vyplňovat, jim byli jednotlivé otázky vysvětleny. Ve třídě jsem byla přítomna i po celou dobu vyplňování pro případ dotazů nebo nejasností. Tak jsem se snažila předejít tomu, aby respondenti nevyplnili dotazník špatně jenom kvůli tomu, že nerozuměli otázkám.

Pro větší přehlednost byly dotazníky při zpracování označeny A až V. Data z dotazníků byla přepsána do tabulky v programu MS Excel, který umožnil počítat průměry a vytvářet grafy. Otázky byly rozděleny podle toho, co zjišťovaly. Při vyhodnocování otázek s otevřenou odpovědí byly vyhledávány společné rysy odpovědí tak, aby mohlo dojít k většímu zobecnění výsledků.

Rozhovor s třídní učitelkou byl proveden v době, kdy žáci vyplňovali dotazníky. Rozhovor plynul příjemně, učitelka odpovídala velmi podrobně a také sama dodávala informace, které jí přišly důležité. Při zpracování výstupu rozhovoru proběhla analýza získaných informací.

Rozhovor s realizátorkou byl proveden v polovině dubna, tedy necelý měsíc po první části výzkumu a v době, kdy už byly zpracované hrubé výsledky dotazníků. Odpovědi na otázky byly podrobné, zpřesňující a často i objasňující její postoje. Získané informace byly zapsány a následně analyzovány.

5.3. Výsledky – dotazník

5.3.1. Kvantita mezigeneračního setkávání

Odpovědi na otázku číslo 3 odkryly frekvenci setkávání vnoučat a prarodičů. Jednalo se o otázku s otevřenou odpovědí. Dotazovala jsem se, jak často se vnoučata a prarodiče průměrně setkávají. Odpovědi žáků byly velmi rozdílné. Dotazník ukázal, že každý měsíc se s prarodičem alespoň jednou vidí většina respondentů, to znamená 20 dotázaných. Z toho sedm respondentů napsalo, že se s prarodiči vidá jednou za týden nebo o víkendu, čtyři žáci vypověděli, že se s prarodiči vidí každý den, a čtyři jednou za měsíc, jednou za dva týdny se vidí s prarodičem dvě dotázané děti a také dvě odpověděly, že prarodiče vidí třikrát za měsíc. Dva respondenti odpověděli, že prarodiče vidí jednou až dvakrát za rok a jeden respondent odpověděl neurčitě: „málo“. V grafu 3. vidíme, jak jsou jednotlivé skupiny zastoupeny.

Graf 3

5.3.2. Náplň mezigeneračního setkávání

Otázky číslo 4 a 5 zjišťovaly, co vnoučata s babičkou a dědečkem dělají nyní, a to, co by chtěly dělat v budoucnu, nebo co jim mezi společnými činnostmi chybí. Tyto otázky měly také otevřenou odpověď. Odpovědi ohledně náplně setkávání se velmi odlišovaly. Někteří žáci uvedli i více činností, které dělají, nebo které by společně se svými prarodiči dělat chtěli.

Z dotazníku vyplývá, že činnostmi, které děti s prarodiči dělají, je nejčastěji hraní stolních a karetních her (uvedlo devět respondentů). Další skupinu lze shrnout jako práce v domácnosti,

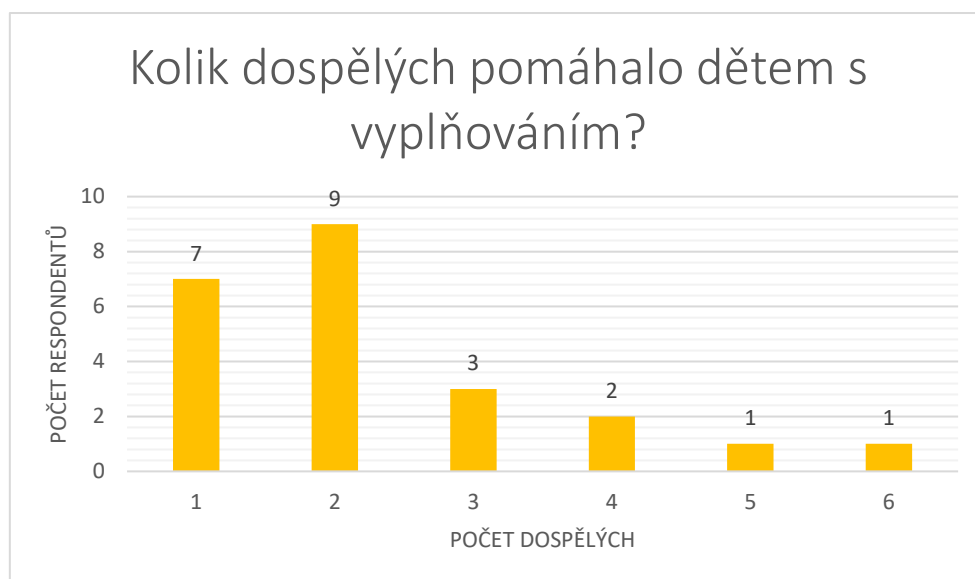
tedy pomoc s vařením, pečením, dále pak uklízení, péče o zvířata a zahradničení. To se v odpovědích objevilo celkem třináctkrát. Pomoc při vaření a pečení uvedlo sedm z nich, po dvou respondentech mělo uvedeno zahradničení a péče o zvířata (slepice nebo králíky), jeden respondent zmínil uklízení a jeden napsal obecně pomoc v domácnosti. Pět respondentů napsalo, že s prarodiči chodí na procházky, na výlety nebo do lesa na houby. Tři respondenti napsali, že si s prarodiči nejčastěji povídají. V odpovědích zaznívaly také sporty – jednou cyklistika, jednou střelba z pušky (vzduchovka) a dvakrát fotbal. Jednou z odpovědí bylo kreslení a hra na hudební nástroj, konkrétně na housle.

Další otázka zjišťovala, co jiného by chtěli respondenti se svými prarodiči dělat. Odpovědi se částečně překrývaly s těmi v předchozí otázce. Respondenti by chtěli s prarodiči hrát hry, to napsalo šest z nich, čtyři respondenti by jim chtěli pomáhat v domácnosti, s vařením nebo s péčí o zvířata. Dvakrát se v odpovědích objevilo povídání. Několik respondentů zmínilo sporty – po jednom zástupci měly lyže, fotbal, běhání a zvedání činek. Zbylé činnosti už nelze nijak kategorizovat, každá se v dotazníku objevila jednou a jsou to: luštění sudoku, psaní knihy o zvířatech, čtení, ruční práce a hraní na počítači.

Tři respondenti neuvedli žádnou další činnost, kterou by chtěli společně se seniory realizovat. Tito respondenti nepatří mezi ty, co se s babičkou a dědečkem vídají zřídka a v předchozí odpovědi napsali více činností.

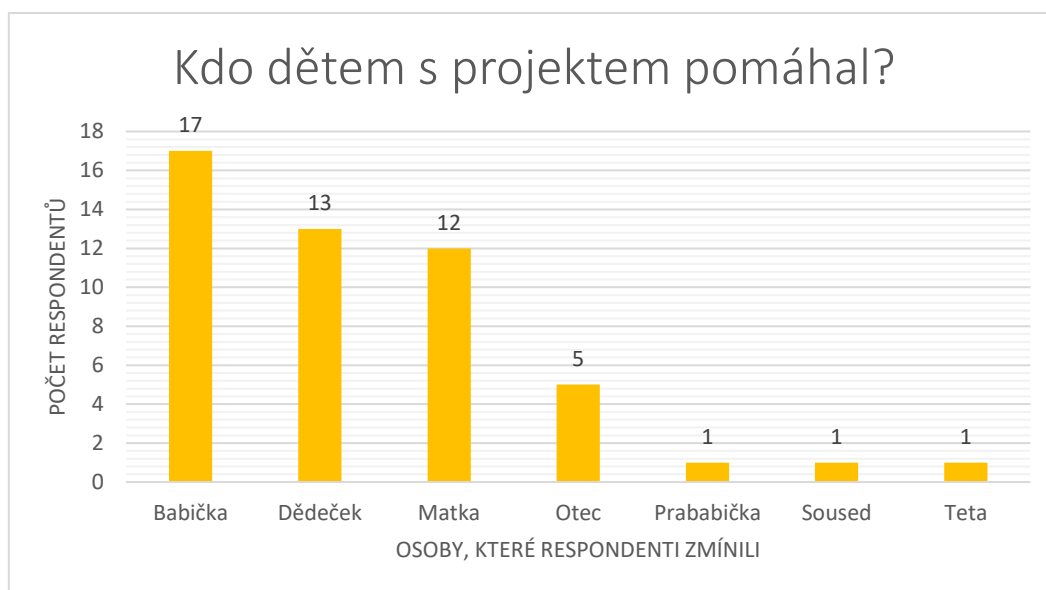
5.3.3. Hodnocení projektu

Otázky číslo 6 až 12 a otázka číslo 14 se věnovaly projektu, jeho realizaci a tomu, jak ho hodnotili nejmladší účastníci. První z této skupiny otázek se věnovala počtu dospělých spolupracujících na projektu. Toto číslo bylo nejčastěji mezi jedním až třemi dospělými, několikrát se však objevilo i číslo vyšší. Průměrné číslo vychází na 2,30 dospělého na dítě. Graf 4. ukazuje počet respondentů u jednotlivých odpovědí, které se v dotazníku objevily. Z dotazníku vyšlo najevo, že pouze s jedním dospělým vyplňovalo dotazník 7 dětí, se dvěma dospělými 9 dětí, tři dospělí uvedly ve svém dotazníku 3 děti, čtyři dospělí pomáhali 2 dětem a pět nebo šest dospělých napsalo vždy jen jedno dítě.

Graf 4

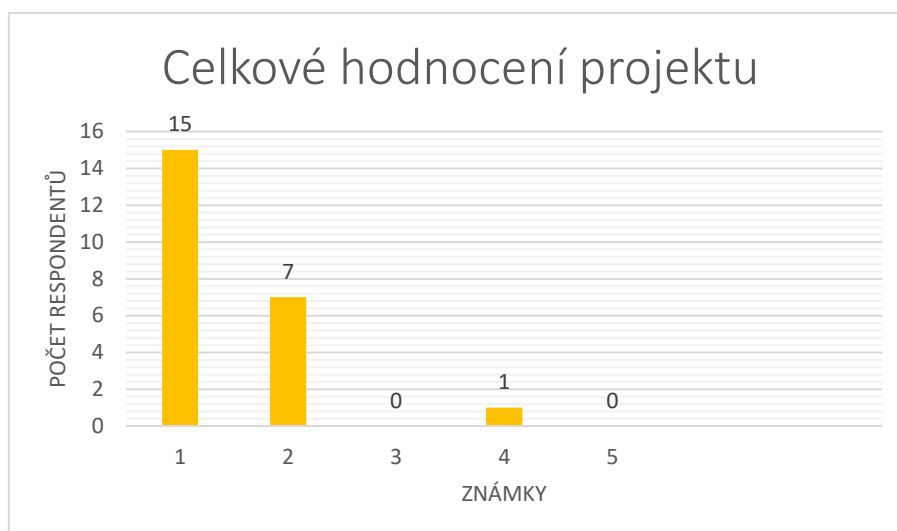
Kdo konkrétně byli ti dospělí, jejichž počet respondenti uvedli, bylo odkryto v otázce následující. Otázka byla s polouzavřenými odpověďmi a možností výběru více odpovědí. Nejčastějšími odpověďmi byla babička, dědeček nebo někdo z rodičů. Jedno dítě si povídalo s prababičkou a jedno kromě babičky a dědečka zmínilo i souseda, to byl ale jediný člověk mimo rodinu, který se v dotaznících objevil. Tři děti zpracovávaly vzpomínkové listy pouze s mladšími příbuznými bez prarodičů, nejčastěji s matkou. S babičkou i dědečkem vzpomínalo jedenáct respondentů. Dva respondenti vzpomínali pouze s babičkou a dva pouze s dědečkem. Kombinace jednoho nebo obou prarodičů a jednoho nebo obou rodičů se objevila celkem osmkrát (tříkrát babička a matka, jednou oba prarodiče a matka, jednou babička a oba rodiče a třikrát byli zmíněni oba prarodiče i oba rodiče). Někde počet osob a osoby zakroužkované odpovídají tomu, že dítě vzpomínalo s prarodiči v obou rodových liniích. Graf 5 ukazuje, jací členové rodiny se v dotazníku objevovali nejčastěji, pokud dítě odpovědělo více dospělých, graf zaznamenává všechny. Z grafu lze vyčíst, že děti s projektem častěji přišly za ženou, tedy spíše za babičkou než za dědečkem a spíše za matkou než za otcem.

Graf 5

Další otázka zjišťovala, jak děti bavilo vyplňování vzpomínkových listů. V této části dotazníků byla použita třístupňová škála emotikonů. Děti v deseti případech vybraly neutrální emotikon a ve dvanácti případech pozitivní. Jedno dítě zvolilo něco mezi pozitivním a neutrálním. Kdyby byly emotikony vyjádřeny číselně, tedy 1 pozitivní, 2 neutrální a 3 negativní, vyšlo by průměrné hodnocení 1,45. Nikdo z respondentů nehodnotil program negativně.

Dotazník ukázal průměrnou známku 1,48, která vyšla z celkového hodnocení programu respondenty. Otázka byla opět otevřená, ale úkolem respondentů bylo ohodnotit program jako ve škole, tedy známkami. Hodnocení z dotazníku vyšlo velmi kladně, program byl hodnocen většinou jedničkou nebo dvojkou, dvakrát se objevila známka snižená o půl stupně, a jednou známka čtyři. Rozložení odpovědí zobrazuje graf 6. V grafu nejsou zohledněny o půl stupně snižené známky, tyto odpovědi byly vždy zaokrouhleny k lepší známce.

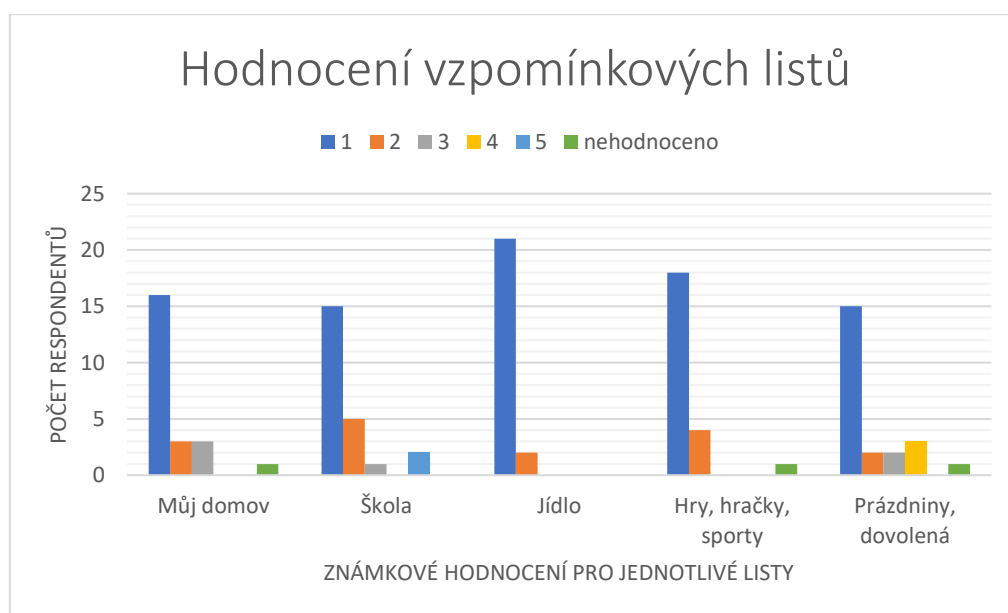
Graf 6

Po tomto číselném hodnocení následovaly dvě otázky, které měly sloužit k vysvětlení dané známky. V první odpovědi měli respondenti napsat, co se jim na projektu nejvíce líbilo, a v druhé naopak, v čem by mohl být lepší. Stejně jako u všech otevřených otázek se i tady délka i smysl odpovědí velmi lišily, v některém dotazníku byl pouze jednoslovný komentář, jiní respondenti napsali jednu větu, někteří i vět více. Téměř každý respondent odpověděl jinak a jeho odpověď se týkala jiné části projektu. Respondenti hodnotili témata vzpomínkových listů, jejich vizuální podobu, vzpomínání se seniorem, činnosti navazující na vzpomínání. Odpovědi na otázku: „Co se ti na *Pokladnici vzpomínek* nejvíce líbilo?“ by bylo možné kategorizovat na nové informace, zpracování vzpomínkových listů a společnou činnost. V kategorii *Nové informace* respondenti zhodnotili, co se dozvěděli. Odpovědi byly např. „Jaké to bylo ve škole před 50 lety.“; „Dozvěděl jsem se, co moje babička jedla na snídani.“; „Děda mi vyprávěl o svých předcích.“. Respondenti, jejichž odpovědi byly zařazeny do kategorie *Zpracování vzpomínkových listů*, hodnotili grafickou i obsahovou podobu vzpomínkových materiálů. Tam by bylo možné zařadit odpovědi jako např. „Obrázky, které jsme si mohli nakreslit.“; „Obrázky, protože byly zábavné.“; „Jak byly pojmenované listy.“. Odpovědi v kategorii *Společná činnost* ukázaly, jaké činnosti související s projektem se respondentům líbily např. „Zjišťování o babičce a dědovi.“; „Jak jsme spolu komunikovali a mluvili o jejich dětství“; „Musel jsem furt jezdit k babičce.“.

Další skupina respondentů napsala v dotazníku k této otázce pouze název vzpomínkového listu, který se jim nejvíce líbil, často se objevovaly listy škola; hry, hračky a sporty a jídlo. Jednou se objevilo také „hraní scénky o 28 knedlících“, což byla jedna ze scének, kterou žáci hráli během závěrečného setkání s realizátory.

Mezi odpovědi na otázku „V čem by mohla být *Pokladnice vzpomínek* lepší?“ se v dotazníku několikrát objevila odpověď „v ničem“. Většina respondentů s touto odpovědí v předchozím hodnocení známkou dala projektu jedničku, ale odpověď „v ničem“ napsalo i několik respondentů, kteří dali projektu známku horší. Další odpovědi se týkaly zpracování programu a podnětových materiálů. Odpovědi byly např. „Kdyby tam byly informace o něčem, co jsme nevěděli.“; „Mohlo by být více listů.“; „Kdyby bylo méně listů.“; „Chtěl bych více obrázků.“; „Kdybychom nemuseli psát.“. Jeden respondent uvedl, že by rád vyplňoval vzpomínkové listy s ještě staršími lidmi.

Dále měli respondenti za úkol oznámkovat jednotlivé vzpomínkové listy. Graf 7 ukazuje počet dětí, které hodnotili listy známkami 1-5. V grafu jsou opět sloučeny známky snížené o půl stupně se známkami celými. Průměrné hodnocení všech listů bylo 1,44. Jednotlivé listy dostaly následující průměrné hodnocení: Můj domov: 1,48; Škola: 1,67; Jídlo: 1,11; Hry, hračky, sporty: 1,23; Prázdniny, dovolená: 1,70. Někteří respondenti nestihli zpracovat všechny vzpomínkové listy, a proto je nehodnotili. Několikrát se v hodnocení objevila známka jedna s hvězdičkou, ve zpracování jsem na ni ovšem nebrala ohledy, protože by na aritmetický průměr neměla vliv, vnímala jsem ji pouze jako běžnou jedničku.

Graf 7

K tomuto bloku otázek je podle mého názoru vhodné připojit ještě otázku číslo čtrnáct, ve které byli respondenti dotazováni, co nového se o svých prarodičích dozvěděli. Znovu se jednalo o otevřenou otázku. Dvakrát se objevila odpověď „nic“. Všechny ostatní děti zaujala alespoň jedna věc, kterou jim babička nebo dědeček vyprávěli. V odpovědích se objevilo např.

- „že babička bydlela blízko hranic;
- že babička měla hodně kamarádů;
- že děda pekl chleba jen ve středu;
- že babička jedla chleba namáčený v bílé kávě;
- že se děda narodil přesně před 1. nebo 2. světovou válkou;
- že babička nejezdila moc daleko na výlety nebo skoro vůbec;
- dědův strýc byl ve válce;
- děda žije ve stejném domě, kde žil jako malý;
- babička měla tátu Itala;
- že se v kině platilo jednu korunu;
- že ve třídě měli kamna;
- že nebylo všechno lehké;
- když byl děda malý, dostal žloutenku;
- babička jako malá dělala gymnastiku;
- babička a děda museli ráno brzy vstávat a pomáhat na poli;
- děda si vyráběl hračky ze dřeva;
- že neměli moc peněz, proto měli velké jídlo jen o Vánocích.“

Z odpovědí vyplývá, že každého zaujalo úplně něco jiného a že žáci o vzpomínkách svých prarodičů přemýšleli a dávali si je do souvislostí s dnešní dobou.

Třináctá otázka se dotazovala, jestli by chtěli respondenti ve vytváření pokladnice ještě pokračovat. Okruh odpovědí byl uzavřený na možnosti ano nebo ne. Rozložení odpovědí vidíme v grafu 8. Jeden respondent ke své odpovědi „ano“ připsal, že by chtěl pokračovat až později.

Graf 8

Otázka číslo 15 zjišťovala, jaká témata by žáky ještě zajímala, co jiného by se děti o prarodičích chtěly ještě dozvědět. Otázka byla opět otevřená, objevily se znovu reakce „nic“ nebo „nevím“. Další odpovědi byly např.

- „Co dostávali k Vánocům za dárky;
- jak si zranila nohu;
- jestli se měla ve škole dobře;
- jak vypadala, když byla malá;
- jestli stanovali, když byli malí;
- co neměli rádi k jídlu;
- v kolika letech měli svatbu;
- jak bylo všechno těžké a co nebylo k dostání;
- co dělali, když dodělali ZŠ;
- jak prali;
- měli nějaké starobylé věci? Co všechno starého měli?;
- co dělali, když byli malí;
- víc o svých předcích;
- jestli lyžovali;
- jak se babičce líbilo ve škole.“

Poslední otázka dotazníku byla „Těšíš se až ti babička nebo dědeček budou zase vyprávět?“. Pro odpovědi byla opět stanovena tříbodová stupnice emotikonů. Pokud se

respondenti těšili, vybrali pozitivní emotikon, pokud se těšili středně, vybrali neutrální emotikon, a pokud se netěšili, vybrali emotikon negativní. Pokud by byly emotikony, stejně jako u předešlé totožně řešené otázky, převedeny na čísla, vyšel by průměr výsledných odpovědí 1,20. Z dotazníku vyplynulo, že nikdo z respondentů neoznačil negativní emotikon. Jeden respondent napsal, že něco mezi pozitivním a neutrálním, ale všichni ostatní si uměli vybrat z nabídnutých možností.

5.4. Výsledky – rozhovory

5.4.1. Rozhovor s třídní učitelkou

Z rozhovoru s učitelkou vyšla najevo její motivace k účasti v projektu. Zaujalo ji právě spojení mladé a starší generace, nejen vlastních prarodičů ale i seniorů, se kterými děti nejsou pokrevně příbuzní. Učitelka uvedla, že si myslí, že projekt více zaujal mladší generaci učitelů, kteří mají motivaci zkoušet nové metody, ale pouze ona se do projektu skutečně zapojila. Učitelka také zmínila, že projekt poté, co proběhl u ní ve třídě, zaujal i jiné její kolegyně, které by ho chtěly aplikovat ve svých třídách. V rozhovoru také řekla, že pokud by se jí možnost takového projektu znovu naskytla, vůbec by neváhala se přihlásit.

Další část rozhovoru zjišťovala, zda byla forma projektu pro takto staré děti vhodná a zda je projekt bavil. Učitelka odpověděla, že děti byly projektem nadšené a stejně tak jejich rodiče, kteří neměli problém projekt odsouhlasit, a dokonce jí v jeho průběhu psali vděčné e-maily. Tato forma projektu byla podle jejího názoru pro takto staré děti vhodná, kdyby byly děti mladší, měly by větší problémy se zaznamenáním vzpomínek, a naopak pro starší děti by byl tento projekt a tvorba pokladnice vzpomínek nudná. Nicméně dodala, že by starší druhostupňové žáky mezigenerační projekt bavil také, ale bylo by potřeba upravit formu. Starší žáci by zase dostali informace o jiném historickém období, protože jejich prarodiče jsou o něco starší než prarodiče třetáků.

Projekt byl podle výsledků rozhovoru zapojen i v běžné výuce. Učitelka uvedla, že děti měly možnost nosit hotové vzpomínkové listy nejen jednou týdně do hodiny, ale i kdykoliv si na ně vzpomněly a chtěly je přinést do školy ukázat. Žáci tak nosili nejen vzpomínkové listy, ale i předměty svých prarodičů, které se dnes již nepoužívají, a jeden žák přinesl i staré fotoalbum. Žáci se tak navzájem inspirovali k další práci na pokladnici.

Učitelka původně plánovala uspořádat ve škole setkání žáků se svými prarodiči, ale nakonec se neuskutečnilo, protože by realizace byla příliš složitá. Ohledně rodin jsem se

z rozhovoru dozvěděla, že některé se s prarodiči nestýkají, a tak vzpomínkové listy pomáhali o svých rodičích tvořit rodiče žáků. Nikdo se ovšem neodmítl projektu účastnit.

5.4.2. Rozhovor s realizátorkou projektu

Projekt v Brandýse byl, jak bylo zjištěno v rozhovoru, již druhým v pořadí. Poprvé projekt proběhl na jedné základní škole v Praze, proto část realizátorského týmu měla už zkušenost s průběhem projektu.

Z rozhovoru s realizátorkou vyplynulo, že na základě ocenění *Obec přátelská seniorům* dostalo město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav finanční dotaci, kterou se rozhodlo investovat do mezigeneračních projektů. *Reminiscenční centrum, z. s.*, se kterým realizátorka spolupracuje, nabídlo k uskutečnění projekt *Pokladnice vzpomínek*. Projekt byl nabízen pro žáky zcela zdarma, na rozdíl od školy Kladská, ve které si na něj rodiny žáků musely přispívat.

Oslovení tříd proběhlo na základě osobních kontaktů, realizátorka projektu oslovila třídní učitelku své dcery, zda by se projektu nechtěla ujmout, učitelka odmítla s odůvodněním, že na to ve výuce nebudou mít prostor. Nicméně nabídla, že projekt představí svým kolegům. Na pedagogické radě v srpnu tak učinila, načež se následně ozvala již zmíněná učitelka třetí třídy, se kterou se nakonec projekt realizoval.

Jedna z oblastí rozhovoru se týkala přípravné fáze. Z rozhovoru vyplynulo, že před zahájením projektu se učitelka s realizátory domluvila na termínech, bylo nutné oslovit rodiče, k čemuž jí byl poskytnut oficiální dopis. Realizátorka v rozhovoru uvedla, že projekt pro realizátory nebyl tolik časově náročný, protože většina práce byla na učitelce. Také proto se realizátoři rozhodli, a v rámci komunitního plánování si dali za cíl, uskutečnit tento projekt pravidelně jednou ročně.

V rozhovoru se povedlo upřesnit, jak probíhala první schůzka realizátorů a dětí. Realizátorka vypověděla, že to byl dvouhodinový blok, ve kterém měli žáci nakreslit nějakou situaci s babičkou a dědečkem. I žáci, kteří dopředu upozorňovali, že se s prarodiči nevidají, nakreslili nějakou situaci, která se jim vybavila. Během doby, kdy se děti a realizátorky neviděly, probíhala pouze „ujišťovací“ e-mailová komunikace.

Očekávání realizátorského týmu od dětí a programu byla: „Alespoň trochu se nad vzpomínkami zamyslet, i když nevyplní vzpomínkové listy.“. Realizátorský tým dále očekával, že se děti jedenkrát týdně zaměří na jedno určité téma, tomu byla přizpůsobena i délka doby mezi prvním a posledním setkáním. Nakonec se ukázalo, že někteří žáci pracovali na všech

listech najednou těsně před koncem projektu. Ale ani tak projekt podle realizátorky „nebyl špatný“. Zvlášť dobré bylo podle realizátorky to, že za dětmi přišli čtyři cizí lidé, kteří s nimi pracovali jinak, než byly zvyklé. Bylo to pro ně něco nového, a navíc byli realizátoři nestranní.

V závěru rozhovoru byla realizátorka dotazována, jakou zpětnou vazbu mají jako tým pro příští uskutečnění projektu, co by mohli příště udělat jinak. Odpovědi se týkaly jak přípravné fáze – lepší seznámení se s dětmi a také programem, tak samotné délky projektu. Jeden z nápadů byl předem se sejít s učitelkou nebo alespoň po telefonu s ní projít program a říct si, jaké děti se projektu účastní, aby se předešlo případným nedorozuměním. Dále je podle realizátorky potřeba si více přizpůsobit projekt, realizátorky nemají např. takový vztah k psům, a proto jim písnička *Hodné štěně* nebyla tak blízká, jak by bylo potřebné. Z rozhovoru nicméně vyplynulo, že jedna z realizátorek na setkání v Praze vzala svého psa, čímž se setkání stalo úplnějším. Text písničky je navíc složitý, a proto by bylo mnohem lepší zvolit jinou písničku a zjednodušit ji k dramatizaci. Další věc, kterou by realizátorka změnila, je délka „mezidoby“ od zadání pracovních listů do jejich vybrání, podle ní by stačil pouze jeden měsíc.

5.5. Diskuze a doporučení

Při interpretaci výsledků dotazníku musí být samozřejmě bráno v úvahu, že respondenty jsou žáci třetí třídy a jejich pohled nemusí být vždy objektivní. Většina z nich se setkala s dotazníkem tohoto typu úplně poprvé. Např. jejich pojetí o čase nemusí být zcela relevantní. Už to, že jedna z odpovědí na otázku „Jak často se vidíš se svou babičkou nebo dědečkem?“ byla „málo“, vypovídá o tom, že k odpovědím děti přistupovaly velmi subjektivně. Tato odpověď také může inspirovat rodiče o potřebě dětí setkávat se s prarodiči častěji. Samozřejmě scházení rodin nemusí být vůbec pravidelné, nemusí to být např. každé dva týdny.

Podle dat z dotazníku týkajících se četnosti setkávání i činností, které setkání naplňují, lze říci, že vztah vnoučat a prarodičů, kteří se účastnili zkoumaného projektu, funguje. V rodinách má samozřejmě na vztah prarodičů a vnoučat vliv vztah prarodičů a rodičů, který není ve všech případech kladný (jak vyplynulo z rozhovoru s učitelkou). Většina respondentů se však s prarodiči vidá pravidelně a mají mnoho společných zážitků. V projektu se také minimálně objevili lidé mimo rodinu. Podle mého názoru na to má vliv i to, že jsem si vybrala zkoumání projektu v malém městě, kde jsou si lidé obecně o něco blíže než ve větších městech, větší města tak do výzkumu o mezigeneračních vztazích přinášejí jiné údaje a tak výsledky ovlivňují.

Právě proto že vztahy vnoučat a prarodičů byly ve zkoumaném vzorku většinou dobré, je těžké odhadnout, zda projekt nějak pomáhá utužovat vztahy mezi vnoučaty a prarodiči.

S určitostí lze konstatovat, že se vnoučata dozvěděla o svých prarodičích více nových informací, což vzbudilo jejich zájem o ně, to dokazují odpovědi na otázky „Co jiného by ses o nich chtěl/a dozvědět“; „Chtěl/a bys ve vytváření pokladnice vzpomínek pokračovat?“ a „Těšíš se až, ti babička nebo dědeček budou zase vyprávět?“, které odhalují také motivaci respondentům k dalším činnostem.

Z toho, co respondenti uvedli v otázce číslo 4, která se ptala na nejčastější činnosti, vyplývá, že děti rády prarodičům pomáhají v domácnosti. Velká část respondentů s babičkou a dědou hraje stolní hry. Vnoučata učí své prarodiče hry, které jsou nové, např. karetní hru *Dobble*, hrají však také tradiční hry, jako *Člověče, nezlob se*, nebo *Prší*. Tyto aktivity tedy podporují mezigenerační učení v tom smyslu, že pravidla her jsou pro jednu z generací vždy nová a ta druhá generace se je musí naučit. Taková činnost může podporovat společnou kreativitu, když si společně upravují pravidla, aby hráčům lépe vyhovovala.

Naopak odpovědi na otázku, která zjišťovala přání na další činnosti, spíše rozšiřovaly to, co už vnoučata s prarodiči dělají, např. by chtěli hrát více her nebo hry úplně jiné. Další skupinou by mohly být činnosti, o kterých děti vědí, že se svými prarodiči dělají jejich spolužáci, jezdí k vodě, pečují o zvířata apod. Vyskytly se i činnosti, které dle mého výkladu dělají senioři sami a děti by je chtěly dělat s nimi, např. vaření, luštění sudoku, ruční práce.

Celkové hodnocení formy projektu, tedy vzpomínkových listů, ve kterých měli respondenti vybrat příslušný emotikon, bylo o něco horší než jsem očekávala. V souvislosti s velkým vzorkem účastníků, kteří byli do projektu zapojeni, je ale zřejmě přirozené, že nemusí vyhovovat všem. Za větším množstvím neutrálního hodnocení podle mě stojí spíše forma projektu, tedy to, že pro děti bylo těžké zapsat, co jim prarodič vyprávěl. Možná by bylo lepší zdůraznit, že není povinnost vyplnění vzpomínkových listů, že stačí vzpomínku nakreslit, najít fotky a ty do pokladnice nalepit. Také by neškodilo zdůraznit, že si pokladnici může každá rodina individualizovat tak, aby je práce na projektu bavila. Po této drobné úpravě by program mohl být vhodný pro všechny děti, samozřejmě s ohledem na jejich mentální vyspělost a schopnosti tvořit.

Z dat získaných dotazníkem usuzuji, že počet a forma vzpomínkových listů byla pro děti vyhovující, někdo by si přál vzpomínkových listů více, někdo méně. Myslím, že listy byly pro žáky dobrou oporou a inspirací na otázky, které pokládali prarodičům. Z dotazníků vyplynulo, že se dětem obecně témata vzpomínkových listů líbila. Samozřejmě každé dítě je jiné a baví ho jiná témata, ale žádné téma u dětí úplně nepropadlo. Většina dětí hodnotila témata nejlepšími

známkami. Pokud by chtěli autoři v projektu pokračovat a vymyslet i nějaké další listy, atraktivní témata by mohla být např. svatba prarodičů, jak prarodiče vychovávali rodiče. Tato témata by mohla být pro některé prarodiče bolestivá, a proto by se s nimi muselo zacházet velmi opatrně, především pokud už jejich partner zemřel nebo se rozvedli. Vhodné by tedy bylo nejprve znát alespoň částečně rodinné zázemí účastníků projektu a přizpůsobit témata jejich situaci a zájmům. Pokud by byl následně projekt realizován na škole s nějakým zaměřením, např. sportovním, mohly by se i vzpomínkové listy věnovat více některým oblastem sportu. Mohlo by zde být i mezipředmětové propojení, ve výuce cizího jazyka by se mohli žáci s učitelkou bavit o tom, jaké cizí jazyky se učili jejich prarodiče a proč, nebo o tom, jaké státy prarodiče navštěvovali, o hodině tělesné výchovy by se poté mohly hrát hry, které hráli prarodiče, nebo by si žáci na některou hodinu mohli obléknout cvičební úbory, které se nosily dříve.

Z dotazníků vyplynulo, že napsat konstruktivní odpověď, v čem by mohl být projekt lepší, dělalo respondentům problém. Jednou z možných interpretací je, že nechtěli program kritizovat nebo možná neměli další nápady, protože to byla jejich první zkušenost s podobnou aktivitou. Také je možné, že se jim projekt opravdu líbil bez výhrad, což někteří respondenti skutečně napsali. Někdo ve známkovém hodnocení nedal nejvyšší možné známkové hodnocení, ale když měl napsat, co by se mohlo zlepšit, napsal „nic“, z toho lze usoudit, že pro děti bylo těžké dát konkrétní návrh na zlepšení.

Odpovědi na otázky „Co nového jsi se dozvěděl/a o své babičce nebo dědečkovi?“ a „Co jiného by ses o nich chtěl/a dozvědět?“ dokázaly, že projekt *Pokladnice vzpomínek* opravdu přiměl děti zjišťovat nové informace o lidech, které dobře znají, a že o tom, co se dozvěděly, přemýšlejí. Každý napsal originální odpověď, která byla často velmi upřímná.

Poslední otázka dotazníku měla za cíl zjistit motivaci žáků k dalšímu setkávání s prarodiči. Na základě výsledků lze konstatovat, že jsou respondenti k dalšímu setkávání velmi motivováni.

V rozhovoru s učitelkou bylo zjištěno, že i odezva rodičů byla opravdu pozitivní. Všichni rodiče se do projektu zapojili, ať už aktivně pomáhali dětem zaznamenávat vzpomínky nebo jim sami vyprávěli, nebo pasivněji – otevřenou podporou setkávání s prarodičem. Z rozhovoru vyplynulo, že někteří rodiče psali učitelce e-maily, ve kterých jí děkovali, že do projektu děti zapojila. Navíc i rodiče, kteří byli ze začátku k projektu skeptičtí, byli nakonec nadšení a projekt hodnotili kladně.

Rozhovor s učitelkou ukázal její motivaci k účasti. Nejvíce se jí líbilo právě to, že byl projekt zaměřený mezigeneračně a to neomezeně – byl otevřený nejen příbuzným ale i jiným blízkým starším lidem.

Z rozhovoru bylo patrné, že projekt splnil očekávání i jeho realizátorů. Nikdo z žáků ani jejich rodin neměl problém se do projektu zapojit a věnovat mu čas. Projekt proběhl v jednom menším městě a v tomto realizátorském týmu poprvé. Všichni zúčastnění tak mohou využít zkušenosti, které získali, k úpravám projektu pro případné příští uskutečnění či při realizaci dalších podobných projektů. Z odpovědi lze též konstatovat, že program předčil očekávání realizátorů ve své nenáročnosti. V rozhovoru se ukázalo, že projekt je náročnější pro učitelku, která je s dětmi v každodenním kontaktu, a že by měla se zapojením projektu počítat i do výuky. Naopak pro realizátorský tým není tento projekt nikterak náročný. Nejnáročnější jsou pro něj fáze přípravy, kdy je potřeba klást větší důraz na individualitu účastníků projektu, proto je zde klíčová spolupráce s učitelkou, která má lepší představu o tom, jaké situace by mohly během projektu nastat, protože účastníky zná. Pro realizátorský tým je určitě výhodou zkušenost s prací s dětmi v dané věkové kategorii.

Program by bylo jistě možné realizovat na různých školách. Ideální věkovou skupinou jsou ale skutečně žáci 3. a 4. třídy. Programu velmi prospělo, že ho finančně podpořilo město a rodiny tak do něj mohly investovat pouze svůj čas a kreativitu. Projekt je nicméně vhodný pro jakoukoli běžnou základní školu. Ovšem platí, že čím jsou rodiny motivovanější, tím budou setkání pravidelnější a pokladnice pečlivěji vyrobené.

Závěr

Empirická část podává informace o konkrétním projektu i o mezigeneračních vztazích, které mají žáci 3. třídy určité základní školy v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi. Myslím, že podle odpovědí respondentů lze konstatovat, že pro ně byl projekt přínosný, že je většinou bavil a chtěli by v něm pokračovat. Doufám, že se budou i dále ptát na minulost svých předků a na zkušenosti, které je třeba předávat z generace na generaci.

Projektu velmi prospělo, že se setkal s podporou ze strany školy a třídní učitelky, protože tak se do projektu mohli zapojit i žáci, kteří by se sami do projektu nepřihlásili, a všichni tak měli možnost poznat své prarodiče z trochu jiného úhlu, než je pro ně běžné. Z dotazníku je patrné, že žáky projekt zaujal. I díky tomu, že jsou ve třetí třídě, daleko před pubertou, a babička se o ně ve většině rodin stará, pokud rodiče nemohou, měly děti dostatek prostoru pro tvoření pokladnice a pro společné vzpomínání. Většina dětí se dozvěděla nějakou informaci, kterou o prarodiči před projektem nevěděla, především o škole a dětství.

Měla jsem možnost prohlédnout si některé pokladnice, většinou byly vzpomínkové listy popsané krátkými vzpomínkami a doplněné barevnou nebo černobílou kresbou. Hlavně děvčata si dala s tvořením větší práci, tvořivě však k projektu přistupovali i někteří chlapci.

Pro příště by možná bylo výhodnější provést s takto starými respondenty jiný typ výzkumu, např. polostrukturovaný rozhovor, nebo pojmout dotazník zábavnější nebo alespoň více interaktivní formou, aby děti mohly více využít otevřené otázky a více se rozepsat.

Dále by mohl podobný projekt vzniknout i pro starší žáky nebo žáky středních škol. Samozřejmě by musel být připraven v jiné podobě, protože mentalitě náctiletých by asi neodpovídal průvodce pes Remík a nejspíš ani kreativní tvoření pokladnice. Myslím, že inspiraci by bylo možné najít v programu *Paměť národa*. Mladí lidé by se učili vést rozhovory, pracovat s kamerou a také programy pro úpravu videí, což by korespondovalo s jejich zájmem o moderní technologie.

Pokladnice vzpomínek má potenciál působit také jako prevence proti ageismu. Žáci se dostávají blíže seniorům a uvědomí si koloběh života – i senioři byli někdy malými dětmi a oni zase budou jednou seniory. Projekt boří propast mezi generacemi, která v současné společnosti vzniká, a začíná s tím v rodinách. Pokud si totiž děti vybudují vztah k nějakému seniorovi, je pravděpodobnější, že budou z takové zkušenosti postupovat i při jednání s cizím starším člověkem. Tento projekt také pomáhá zvyšovat sociální status seniorů, jsou pro děti důležití,

pomáhají jim s projektem do školy a zároveň tráví společný čas. Sdílení jednotlivých vzpomínkových listů a zážitků může mít také dobrý vliv na mezigenerační vztahy. To, že spolužáci mají s prarodiči dobrý vztah může dát těm dětem, které ho nemají, motivaci k tomu, aby se pokusili svoje vztahy zlepšit. Žáci se také navzájem inspirovali v činnostech, které lze s prarodiči provozovat. V přehledové části bylo zmíněno, že se nejmladší generace ještě nestihla vyprofilovat natolik, aby ji bylo možné všeobecně ohodnotit. Žáci, se kterými jsem provedla výzkum ovšem ukázali, že právě jejich generace by mohla být tou, která zboří propast mezi generacemi.

Seznam použité literatury:

- ALLEN, Laura. *Intergenerational Living between College Students and Senior Housing Residents: A Framework* [online]. Kentucky, 2017 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: https://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1683&context=stu_hon_theses. Honors College at Western Kentucky University.
- GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. *Psyché* (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, ISBN 9788087109199.
- HAUSER-SCHÖNEROVÁ, Isabella. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996. *Rádci pro rodiče a vychovatele*. ISBN 80-7178-105-3.
- HUČÍN, Jakub – *Svobodné děti nesvobodných rodičů*, in: *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2001, č. 2. [cit. 2018-01-02] Dostupné z: <http://jakub.hucin.cz/mladi.html>
- JANEČKOVÁ, Hana a Marie VACKOVÁ. *Reminiscence: využití vzpomínek při práci se seniory*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-581-3.
- KAMANOVÁ, Lenka, Kateřina PEVNÁ a Milada RABUŠICOVÁ. *O mezigeneračním učení a mezigeneračních programech v knihovnách*. *Proinflow: časopis pro informační vědy* [online]. 2016, 8(2), 43-52 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/135934/2_ProInflow_8-2016-2_5.pdf?sequence=1
- LACKO, David. *Je dnešní mládež zkažená? - K zamyšlení*. *K zamyšlení — Úvahy, eseje, zamyšlení* [online]. Copyright © 2014, K zamyšlení [cit. 02.01.2018]. Dostupné z: <https://www.kzamyshleni.cz/je-dnesni-mladez-zkazena/>
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máte vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-X.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 80-85850-24-9.
- MOŽNÝ, Ivo. *Modernizace české rodiny a mezigeneračních vztahů v mezinárodním srovnání*. in: MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 11-36. ISBN 80-86598-61-6.
- PRŮCHA, Jan. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. *Pedagogika (Grada)*. ISBN 978-80-247-5232-7.
- RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *Mezigenerační učení v prostředí komunit: koncept a mapování výzkumného terénu*. *Studia paedagogica* [online]. 2014, 19(1), 103-124 [cit. 2018-05-03]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/130003/1_StudiaPaedagogica_19-2014-1_8.pdf?sequence=1
- RABUŠICOVÁ, Milada, Markéta KLUSÁČKOVÁ a Lenka KAMANOVÁ. *Mezigenerační učení v rámci programů a kurzů neformálního vzdělávání pro děti, rodiče a prarodiče*. *Studia paedagogica* [online]. 2009, 14(2), 132-153 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/viewFile/88/191>
- SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. *Sociologie (Grada)*. ISBN 978-80-247-3850-5.

- SÁNCHEZ, Mariano. *Intergenerational Programmes Evaluation* [online]. Madrid: Spanish National Institute for Older Persons and Social Services, 2009 [cit. 2018-05-03]. ISBN 978-84-8446-093-0.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2628-4.
- TĚTHALOVÁ, Marie. *Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata*. Informatorium 3-8 [online]. Portál, 2013, (8) [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek9186.htm>
- TRUSINOVÁ, Romana. *Stáří mladýma očima: ZDROJE NEVRAŽIVOSTI MLADÝCH K SENIORŮM*. Antropowebzin [online]. 2013, (1), 27-34 [cit. 2017-12-29]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/media/document/art-trusinova.pdf>
- VIDOVIČOVÁ, L. *O ageismu*. [online]. Brno, Fakulta sociálních studií MU. 2008 (Dostupné z: www.ageismus.cz)

Seznam použitých elektronických zdrojů:

- *Děti MEZI NÁMI. Domov pro seniory Malešice [online]. Praha: Domov pro seniory Malešice, 2018 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.malesicede.cz/spoluprace/mezi-nami-ops/>*
- *Generation What? – Velká anketa ve věkové kategorii 18–34 let v celé Evropě. [online]. 2016, [cit. 2018-01-02] Dostupné z: <http://www.generation-what.cz/>*
- *Ježíškova vnoučata [online]. iRozhlas, 2018 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <https://www.jeziskovavnoucata.cz>*
- *Mezi námi [online]. Praha: Mezi námi, 2017 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.mezi-nami.cz>*
- *Mezigenerace: Jsme akční mezigenerační [online]. Brno: Mezigenerace o. s., 2014 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://mezigenerace.cz>*
- *Mezigenerační centrum Julie [online]. Praha: Mezigenerační centrum Julie, 2016 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: www.vjednomdome.cz*
- *Pomoc a podpora. Duhovka škola [online]. Praha: Duhovka, 2013 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <https://www.duhovkaskola.cz/spoluprace/pomoc-a-podpora/>*
- *Spolupráce s domovem pro seniory. [online]. Český Krumlov: Základní škola Český Krumlov, Plešivec 249, 2008 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.zsplesivec.cz/skola/pomahame-a-podporujeme/spoluprace-s-domovem-pro-seniory.html>*
- *Trojlístek [online]. Brno: Centrum pro rodinu a sociální péči, 2016 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://trojlistek.com/>*

Seznam příloh:

Příloha 1. – Dotazník

Příloha 2. – Podklad pro rozhovor s učitelkou

Příloha 3. – Podklad pro rozhovor s realizátorkou

Příloha 1.

Pokladnice vzpomínek

1. Jsi kluk nebo holka?

a) Kluk

b) Holka

2. Kolik je ti let? _____

3. Jak často se vidíš se svou babičkou nebo dědečkem?

4. Napiš, co s babičkou nebo dědečkem nejčastěji děláte.

5. Co dalšího bys s nimi chtěl/a dělat?

6. Kolik lidí ti pomáhalo vyplnit vzpomínkové listy do Pokladnice vzpomínek?

7. Kdo je s tebou vyplňoval? (zakroužkuj i víc možností)

a) Babička

b) Děda

c) Někdo jiný (napiš kdo) _____

8. Bavilo tě vyplňovat vzpomínkové listy?

(vyber smajlíka)

9. Jak se ti Pokladnice vzpomínek líbila? (Oznámkuj ji jako ve škole, od 1 do 5)

10. Co se ti na Pokladnici vzpomínek nejvíce líbilo?

11. Co se ti na Pokladnici vzpomínek nelíbilo? Co ti v ní chybělo?

12. Jak se ti líbily vzpomínkové listy? (Oznámkuj je jako ve škole, od 1 do 5)

- Můj domov _____
- Škola _____
- Jídlo _____
- Hry, hračky, sporty _____
- Prázdniny. Dovolená _____

13. Chtěl/a bys ve vytváření Pokladnice pokračovat?

- a) Ano
- b) Ne

14. Co nového jsi se dozvěděl/a o své babičce nebo dědečkovi?

15. Co jiného by ses o nich chtěl/a dozvědět?

16. Těšíš se na babičku a dědu, až je zase uvidíš?

(vyber smajlíka)

Přiloha 2.

- Proč jste se do projektu přihlásila? Co vás na něm zaujalo?
- Jak jste propojila program a výuku? Byl v nějakém předmětu prostor?
- Jak na projekt reagovali rodiče? Byl u někoho problém se souhlasem?
- Jak se projekt líbil dětem? Jaké pocity máte z jejich reakcí?
- Myslíte si, že byl pro takto staré děti program vhodný? Co by bylo, popřípadě vhodné pro příště změnit?

Příloha 3.

- Jaká byla očekávání realizátorského týmu a jak se tato očekávání naplnila?
- Jak probíhalo oslovení škol a učitelů?
- Jak probíhala přípravná fáze?
- Co se na projektu povedlo?
- Co by bylo lepší pro příští uskutečnění změnit?